

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №5 (57)
(травень)

www.lit-bel.org www.novychas@gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

АНОНС	
«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадская жыццё траўня «АСОБА»: 80-годдзе «доктара беларускасці» Алега ЛОЙКІ «ПУБЛІЦЫСТЫКА»: артыкул пра іншадумства Станіслава ДУБЯНЕЦКАГА «ПРОЗА»: алавяданне «Забі ётат» Уладзіміра САДОЎСКАГА «ПАЭЗІЯ»: «Белае маўчанне, чорная немата» — вершы Валерыя ДУБОЎСКАГА «ФОРУМ»: вершы Эдуарда ГРАКОВІЧА «ФРАГМЕНТЫ»: раздзел з новай кнігі Леаніда ДРАНЬКО-МАЙСКОГО пра Браніслава ТАРАШКЕВІЧА «ПРОЗА»: «Цажкасці разумення», алавяданне Сяргея КАЛЕНДЫ. с. 10. «НАРЫС»: «Шопін па-беларуску» Галіны КАРЖАНЕЎСКАЙ «УСПАМИНЫ»: згадкі Ніны БУЛАЙКІ пра СБМаўскае жыццё і сталінскія лагеры «КРЫТЫКА»: Легал пра чарговы — 51-ы — нумар «ДЗЕЯСЛОВА». с. 13. «ВАНДРОЎКІ»: эсэ Валерыя СТРАЛКО пра шведскі Готланд... с. 14-15. «КАЛЕЙДАСКОП»: анонсы, выданні і людзі месяца с. 16.	

▶ АКТУАЛІІ

КНІГА ЎГАЛАВЕ

пісацца па асабістым пытанні. А хіба гэта асабістасе? А якое ж?! Там усе па асабістых, толькі праблемы іншыя: дах цячэн, газ не праводзяць, у студні дрэнная вада. А тут чалавек з кніжкай раптам! Словам: у патрэбны час у патрабным месцы. Ну й кнішка павінна быць мясцовага зместу, сказала начальства...

Маєм іншы прыклад: каб надрукаваць «раман пра кахранне», чалавек узяў крэдыт у банку. Жонка яўна была не радая. Але мяне, кажу, пра кахранне мясцовая белетрыстыка не надта закранае. Праўда, аўтары нярэдка маюць скільнасць да збыткоўнай лексікі або да дзвісных сказаў, воку робіцца цікавей: «на шыі адзення рукі замацавалі новую зашпільку», «хлопчык упаў у яму вышынёй два метры», «лядашчы плот без весніц стаяў разнасцежаны», у яго на галаве была «вузкая спартыўная кепка».

Разумею, разумею, часам складана апанаваць думкі, калі іх шмат, слова разбягаюцца як авечкі ці кураняты, трэба загнаць іх, амежаваць, скласці ў кнігу, схаваць пад вокладку. А гэта зусім не проста, як здаецца, дастаткова паслушаць бясконція даклады. Часам тэлевізар гаворыць адно, думае другое, робіць трэцяе. Чыталі, чыталі «Тутэйшых», — вельмі ў духу. З кніжкамі таксама гісторыі здарыўся: на вокладцы адзін горад, друкуеца ў другім, а перапраўляеца цераз мяжу, каб заблытаць сляды, у трэцім. Мацей ты наш, Бурачок... У «чэсны» саюз яго сёння наўрад ці ўзялі б, хоць і кніжку меў.

Радыё Свабода

Сяргей АСТРАЎЦОУ

Часам сустрэнем сярод старых камяніц, дзе люблю паходзіці, чалавека з кнігай у галаве — гатовай, ці якая яшчэ ў працэсе. Я й сам такі.

Мне больш імпансуюць тыя, хто хоча сказаць штосьці пра замкі, фарты, каралёў, пра гарадзенцаў. Адзін аўтар напісаў пра сваю родную Сібір, але ў Горадні чытаць пра Сібір не хочацца, у тутэйшых яна не ў пашане...

Пісаць ці не пісаць?

Дурацкае пытанніе. Хоць некаторыя вядомыярайлі: калі можаш не пісаць — не піши. А калі не можаш? Амерыканскі празаік Поль Тэрэ расказвае выпадак. Заможны дзяялок, які бавіўся вершыкамі, наіўна пацікавіўся ў яго: пісьменніцтва — ці добры спосаб зарабіць на жыцці? Не, канечне, але гэта файнае жыццё, — адказаў пісьменнік.

Файнае, бо звычайна робіштве, што табе падабаецца. Пакуль не даходзіць да выдання кнігі: дзе ўзяць грошы? Адзін сталічны

празаік наракаў: у выдавецтве кніжку надрукуюць, а ганарап не даюць. Я прамаўчаў. Чалавеку бясплатна выпусцілі кнігу, і такі змрочны. А калі траба заплаціць з уласнай кішэні, каб выйшла? Ад абурэння адмовіўся б пісаць?

Сумны чалавек звяртаеца да цябе на вуліцы з немым пытаннем: як надрукаваць кніжку, каб добра і не задорага? Першую здаў у дзяржаўную друкарню, яна безнадзейна рассыпалася, кака. Другую хацеў — хай толькі дзесяць штук, але да дня народзіна унuka. У прыватнай фірме зрабілі так, што бясплатна такую б не ўзяў, а давялося заплаціць. З гэтай кнігай у галаве я й заспей яго, з пытальнікам у вачах.

Нейк сустрэў іншага знаёмага з навіной: толькі ад вялікага чыноўніка, дае грошы на кніжку! Колькі, пытаетца, трэба? Мільёнаў пяць-шэсць? Не праблема, стралкам дыбегунам на экіпіроўку далі тры з паловай мільярды. Знаёмы здзіўляеца: на луکі-стрэлы, на красоўкі, колькі гэта кніжак можна было бы надрукаваць...

Вершы пад дахам

Мэта майго гарадзенскага знаёмага — саюз пісьменнікаў,

«чэсны» саюз. Але там, у сталіцы, сказали: публікацый хапае, кніжкі няма! Чалавек выказвае здзіўленне: калі толькі стварылі саюз — яшчэ той, сталінскі, — ніякіх праблем не існавала: надрукаваў аповесць у часопісе — калі ласка! Так, пагаджаюся, але маглі прыняць, а маглі расстраляць, пад настрой... Ха-ха-ха! — пасмяяліся, але не доўга.

На суседній камяніцы вулічна шыльда са сталёвым пяром: тут філія «чэснага» саюза. У іх галава не баліць, яны на бюджэце, ні пра арэнду, ні пра што думаць — калі ласка! Так, пагаджаюся, але маглі прыняць, а маглі расстраляць, пад настрой... Ха-ха-ха! — пасмяяліся, але не доўга.

Шыльду мець зусім нядрэнна. Завіталі нейк скандынаўскія аўтары, начальства іх подручкі і да сваіх паэтаў-празаікаў. У скандынаў пісьменнікі адчуваюць падтрымку, іх не дзеляць на два гатункі, у іх літаратурныя агенты, яны свабодна ездзяць і суразмоўнічаюць з замежнымі калегамі і выдаўцамі.

Паставіць у думках сябе на месца шведаў альбо фінаў я

не магу, пацікаўлюся лепей: як знаёмцу собіла трапіць на прыём да чыноўніка, у якога ў шуфлядзе грошы на кніжкі? Хто б мог падумаць! Параілі за-

▼ АНОНС

Алесь КАСКО. *Нічога больш: вершы і пераклады.*
— Брэст: «Альтэрнатыва», 2011. — 96 стар.

Чарговы зборнік лаўрэата літаратурных прэмій Алеся Каско вышыяў пасля дзесяцігадовага перапынку. На вершах апошняга перыяду ляжыць адбітак творчага і пэўнага жыццёвага падсумавання:

Я з кожнай магілай сябе крыжаваў,
звыкаўся з адвечнай людскою юдоляй
і жаль свой агучваў —
нічога не выказаў болей.
Ставала мне радасці: ветру і полю,
птушкам і вёснам не раз тураваў
свайм падгалоскам —
нічога не выказаў болей...
Ці стаў я паэтам?
Нічога не выказаў болей,
чым тое, што ўлёсё сваім прачытаў.

Арганічна ў агульны змест і настрой кнігі ўпіятаўца новыя пераклады паэта з шэрагу славянскіх (македонскай, польскай, расійскай, украінскай), а таксама з нямецкай моў.

► ПАДЗЕІ

САЛІДАРНАСЦЬ З ЛІТАРАТУРНАЙ БЕЛАРУССЮ

10 траўня ў Нацыянальным тэатры сталіцы Фінляндыі Хельсінкі адбыўся «Вечар свабоды Беларусі». На сцене тэатра гучалі вершы беларускага паэта, былога кандыдата ў прэзідэнты Уладзіміра Някляева, а таксама распавядалася пра сённяшнюю сітуацыю ў Беларусі, пра судовыя працэсы над экс-кандыдатамі ў прэзідэнты і ўдзельнікамі акцыі пратэсту 19 снежня.

Адна з арганізатаў акцыі салідарнасці з Беларуссю ў Фінляндыі — дачка паэта і былога кандыдата ў прэзідэнты Ева Някляева — у інтэрв'ю «Радыё Свабода» адзначыла, што фінаў вельмі ўсхвалявала тое, што адбываецца ў Беларусі цягам апошніх месяцаў: «Калі я размаўляла з прадстаўнікамі МЗС Фінляндыі, яны мне казалі, што падзеі ў Беларусі выклікалі наймацнейшую рэакцыю ў фінскім грамадстве. Шараговыя фіны пішуць і тэлефанаюць у МЗС і просяць, каб Беларусь заставалася ў прыярытэтах фінскай замежнай палітыкі».

Таму Ева Някляева разам з сябрамі, прадстаўнікамі творчай інтэлігенцыі вырашила расказаць пра тое, што адбываецца цяпер у Беларусі: «Мы будзем распавядадаць пра апошнія навіны з Беларусі — пра тое, як праходзяць суды, пра жорсткія прысуды, якія ўжо атрымалі актыўніцтвы, пра тое, як праходзяць працэсы над Саннікам і майм бацькам. У праграме акцыі — вершы майго бацькі, якія пераклаў на фінскую мову Юка Малінэн. Юка быў вельмі ўражаны тым, што здарылася з татам».

Фінскі паэт Юка Малінэн (Jukka Mallinen) пазнаёміўся і пасябраваў з Уладзіміром Някляевым, калі той жыў у Хельсінкі: «Сапраўды, гэта мой добры сябар. Нядаўна выйшла падборка ягоных вершаў у нашым асноўным літаратурным часопісе «Парнас». Цяпер я пераклаў яго вершы адмыслова для гэтай вечарыны. Вершы цікавыя, там беларуская душа, такая меланхолія, стрыманыя сантименты. Усё гэта даволі блізка і для фінскай душы. У нас быў вядомы паэт Эйна Лейна (Eino Leino), які жыў на пачатку мінулага стагоддзя, дык настроем, песімізмам Някляеву падобны да яго, як я зразумеў, калі яго перакладаў». Юка Малі-

нен быў у Беларусі, сустракаўся з актывам Саюза беларускіх пісьменнікаў. Гэта і пры ягоным спрыянні як кірауніка фінскага ПЭН-цэнтра быў расшуканы і перавезены да Вільні валун на магілу Васіля Быкава.

Перад вечарынай Ева Някляева выбрала ўрэу́кі з блогаў удзельнікаў падзеяў, якія былі на плошчы Незалежнасці 19-га снежня, і з іх фінскі рэжысёр зрабіў імпрэсаны спектакль. Таксама гучала музыка — фінскія музыкі адгукнуліся на заклік далучыцца да гэтай акцыі. «Там вядучыя фінскія акцёры сяродня пакаленія, вельмі добрыя музыкі — першыя асобы нашага тэатральнага і музычнага свету — прайяўляюць сваю салідарнасць з вольнай Беларуссю», — расказаў «Радыё Свабода» фінскі паэт Юка Малінэн.

Адзначым, што з беларускімі літаратарамі-візнямі — Уладзімірам Някляевым, Аляксандрам Фядутам, Паўлам Севярынцам — салідарызуецца еўрапейская пісьменніцкая супольнасць: Еўрапейская Пісьменніцкая Рада, Балтыйскі Пісьменніцкі Саюз, Саюзы пісьменнікаў і ПЭН-цэнтры дзясяткі краін, у тым ліку і Скандынавії. Падтрымка колегаў гучыць не толькі з Фін-

ляндіі, але і са Швецыі, дзе ў хуткім часе выйдзе кніга Уладзіміра Някляева, Польшчы.

Калі сотні паэтаў, літаратаў і дзеячаў культуры з усяго свету нядаўна падпісалі ліст салідарнасці з Уладзімірам Някляевым і іншымі рэпрэсаванымі беларускімі літаратарамі ды заклікалі беларускія ўлады і суд неадкладна вызваліць паэта: «У сваёй прамове на судовых слуханнях 6 траўня паэт Уладзімір Някляев сказаў: «Я паэт. У мене няма «юрыдычнага» мыслення. І ніхто ўжо нічога не можа з гэтым зрабіць». Ёсць рэчи нашмат важнейшыя, чым юрыспрудэнцыя ці палітыка. Сакральныя рэчы. Чалавек — больш, чым праста юрист або палітык», — цытуе калектывную заяву polskieradio.pl. — Уладзімір Някляев ... быў збіты да страты прытомнасці, да чэрапна-мазгавой траўмы ... выкрадзены з рэанімацыі і арыштаваны. Цяпер ён паўстаў перад судом за арганізацыю дзеяняў, у якіх у яго нават не было магчымасці ўдзельнічаць. Мы заяўляем аб сваёй падтрымцы Уладзімера Някляева і яго сяброў. Мы стаім на Плошчы разам з імі. Камусьці можа здацца дзіўнай наша еднасць моцнай веры ў тое, што ёсць рэчи, больш

важныя, чым палітыка альбо юрыспрудэнцыя. Але мы заяўляем, што жыццё Паэта, свобода Паэта нашмат важнейшыя, чым часовыя патрабаванні дадзенага гісторычнага моманту. Уладзімір Някляев аддаў свой голас, голас Паэта, за тых у Беларусі, хто марыць аб лепшым жыцці, хто хоча больш выбару ѹ больш свободы. І мы хацелі б дадаць свае галасы да яго голасу. Мы звязтаемся да ўраду Беларусі ѹ Высокага суда вызваліць Уладзіміру Някляеву, даць яму волю пісаць і ствараць. Яму ёсьць чым папоўніць скарбніцу беларускай культуры». Заяву, сярод іншых, падпісалі Віслава Шымборска, Эгідзюс Александровічус, Цімаці Гартан Эш, Джэйн Хіршфілд, Конрад Лой, Хаціф Джанабі, Вытурис Ярушкі, Мадлайн Грызвэ, Юлія Хартвіг, Ежы Ільг, Тэрэса Валас, Томаш Ружыцкі, Кышыштаф Чыжэўскі, Багдан Тоша, Марэк Залескі і дзясяткі вядомых літаратараў Еўропы.

А нядаўна на адрас Саюза беларускіх пісьменнікаў з Шведскага ПЭНа прыйшло запрашэнне У. Някляеву прыняць удзел у Міжнароднай кніжнай выставе ѹ Гётэборгу...

Прэс-служба СБП

► МЕМОРИА

СПАЧЫЛА Ў ВЕЧНАСЦІ ВАЛЯНЦІНА КОЎТУН

30 красавіка ў Пінску на 66-м годзе жыцця памерла вядомая беларуская пісьменніца Валянціна Коўтун.

Валянціна Коўтун (сапр. Валянціна Новік) нарадзілася 6 красавіка 1946 года ў вёсцы Дзямякі Рэчыцкага раёна Гомельскай вобласці ў сям'і настаўніка. У 1964 г. паступіла на філалагічны факультэт Львоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта, а з 4 курса перавялася ў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (скончыла ў 1969-м).

Працавала настаўніцай мовы і літаратуры Варнянскай сяроднішкай школы Астрэвецкага раёна (1969–1970), літкансультантам «Сельскай газеты» (1970–1976). З 1976 г. — літсупрацоўнік, з 1979 г. — рэдактар аддзела крытыкі і літаратуразнаўства часопіса

«Полымя», з 1982 г. — загадчык рэдакцыі літаратуры для юнацтва выдавецтва «Юнацтва», з 1990 г. — старшы рэдактар аддзела прозы часопіса «Полымя». У 1977–1980 гг. вучылася ў аспірантуры пры Інстытуце мастацтвазнаўства, этнографіі і фальклора АН БССР. Кандыдат філалагічных навук. Сябра СП СССР з 1976 г.

У друку выступала з 1966 года. Валянціна Коўтун — аўтарка пасыпачных зборнікаў для дзяцей «Мы робім казку» (1983), «Вясёлы заасад» (1986), кнігі алавядання «Калінавая гронка залатая» (1988), рамана-жыцця «Паклікана» (2002, часопіс «Полымя»), прысвечанага Эўфрасінні Полацкай. Выступала як крытык, літаратуразнаўца і перакладчыца з расійскай, украінскай і іншых моў. Аўтарка артыкулаў пра фальклор у сучаснай беларускай паэзіі. Выйслі кнігі «Святло народнага слова: Паэтычны лад беларускай народнай песні» (1984), «Крыніца паэзіі: На шляхах эпізіды» (1987).

Адна з важных тэмаў творчасці — асэнсаванне асобы беларускай паэкткі Цёткі (А. Пашкевіч), якой прысвечаныя паэмы «На зломе маланкі» (1979), «Суд Алайзы» (1985), раман-дылогія «Крыж міласэрнасці» (1988–1996). Лаўрэат Літаратурнай прэміі СП БССР імя А. Куляшова (1986) за кнігу паэзіі «Метраном».

У апошнія гады актыўна займалася тэмай сталінскіх рэпрэсій і пісала «лагерныя» вершы пад псеўданімам Леся Беларуска.

Вечная Вам памяць, Валянціна Міхайлаўна!

► ЮБІЛЕЙ

СТАГОДДЗЕ ВАСІЛЯ ВІТКІ

16 траўня споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння выбітнага беларускага паэта, драматурга і перакладчыка Васіля Віткі.

Нарадзіўся Васіль Вітка (сапр. Цімох Крысько) ў вёсцы Еўлічы Слуцкага раёна Мінскай вобласці. Удзельнічаў у паходзе Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь і да самага пачатку вайны працаваў сакратаром Беластоцкага абласнога аддзялення СП БССР. З пачатку Вялікай Айчыннай вайны — у рэдакцыі газеты «Савецкая Беларусь». З дня ўтварэння часопіса «Беларусь» (студзень 1944) працаваў яго адказным сакратаром, з 1948-га — намеснікам, затым — галоўным рэдактарам газеты «Літаратура і мастацтва». У 1957–1974 гадах — галоўны рэдактар часопіса «Вяёлка».

Друкавацца пачаў у 1928 годзе. Першы зборнік вершаў «Гарванне» быў выдадзены ў 1944 годзе ў Маскве. Пасля выходзілі ў свет зборнікі «Поўдзень» (1946), «Вернасць» (1953), «Ружа і штык» (1958), «Паверка» (1961), «Вершы» (1968), «Беларуская калыханка» (1971), «Праводзіны лета» (1972), «Вышыні святла» (1977), «Случчына» (1981), «Трэція пеўні» (1988), зборнік сатыры і гумару «Для дома, для альбома і трохі для эпохі» (1983). Для дзяцей выдаў кніжкі паэзіі і вершаваных казак «Вавёрчына гора» (1948), «Буслінае лета» (1958), «Казка пра цара Зубра» (1960), «Дударык» (1964), «Азбука Васі Вясёлкіна» (1965), «Казкі» (1968, 1976), «Чытанка-маляванка» (1971), «Хто памагае сонцу» (1975), «Ладачкі-ладкі» (1977), «Мы будзем метро» (1979), «Мінскія балады»

(1982), «Казкі і краскі», «Госці», «Загадка пра зярнітка» (усе 1984), «Дзецям» (выбраныя творы ў дзвюх кнігах, 1986), «Свята дружбы» (1987), зборнік апавяданняў «Зайчык-гадалаз» (1962). Вышлі Выбраныя творы ў 2 тамах.

Напісаў шмат літаратурна-крытычных і публіцыстычных артыкулаў на маральна-этычныя і выхаваўчыя тэмы.

Набеларускую мову пераклаў паму У. Маякоўскага «Добра!» (1940, з Р. Лыньковым), «Паны Галаўлёвы» М. Салтыкова-Шчадрына (1956), кнігу В. Сухамлінскага «Блакітны жураўлі» (1971), творы расійскіх, украінскіх, латышскіх, белгарскіх і польскіх пісьменнікаў.

У 1978 годзе Васіль Вітка быў узнагароджаны Міжнародным

ганаровы дыпломам імя Х. К. Андэрсена з занясеннем прозвішча пісьменніка ў ганаровы спіс вялікага дацкага казачніка. За кнігі «Беларуская калыханка» (1971), «Казкі» (1968), «Чытанка-маляванка» (1971) паэту ў 1972 годзе прысуджана Дзяржавная прэмія БССР. Заслужаны дзеяч культуры БССР (1970).

5 ліпеня 1996 года зямное жыццё Васіля Віткі скончылася. Большасць ягоных твораў запатрабаваныя і сёння, як, да прыкладу, наступныя радкі яго верша-сімвала:

*Мы на Случы ўсе — сакуны,
Завомса сакунамі.
Справеку хлеб наша сакаўны
І мова сакаўна...*

Прэс-служба СБП

▶ ЮБІЛЕЙ

ДОКТАР БЕЛАРУСКАСЦІ

Яму споўнілася 680... Мог бы яшчэ і дажыць. І парадаваца, і пасумаваца. І дапісаць тое, што думалася, не давала супакою, трывожыла, натхняла.

Але яго ўжо некалькі гадоў няма — у беларускай першыёдышы, у выдаецецкіх планах, у студэнцкіх аўдыторыях. Нястомнага клапатуна, сардечнага дарацца і сібра, правадзейнага доктара беларускасці і непаўторнага філфакаўскага дэканана...

А яны, дэканы ўніверсітэцкага філфаку, былі розныя. І такія, што свае ўступныя лекцыі пачыналі з успамінаў пра аспіранцкую жыццё, падчас якога прачытаўся Поўны збор твораў Леніна. А быў і такі, які свае ўступныя лекцыі пачынаў з іншага признання: у свае аспіранцкія гады прачытаў Збор старабеларускіх летапісаў.

Гэты чалавек — Алег Антонавіч Лойка — прыйшоў у свет у першы дзень мая-траўня 1931 года. Скончыўшы ў родным Слонімі агульнаадукацыйную польскую школу, вучыўся затым у школе расейскай, а на сталічны філфак быў прыняты толькі кандыдатам у студэнты — бо меў ускосны сувязі з Саюзам беларускай моладзі. Хоць ці не «страшнейшым грахом» яго перад савецкай уладай была юнацкая публікацыя ў акупацыйнай «Баранавіцкай газэце»...

Але ён стаў кандыдатам у беларускасць, чаму сведчанне — паспіховая вучоба, першыя вершы і студэнцкая публікацыя. А вось доктар беларускасці нараджаўся ў ім падчас згаданага вышэй аспіранцкага жыцця. Мацнеў-сталеў — у тысячах лекцый на працягу амаль пяцідзесяцігадовай філфакаўскай працы. Гэтае сталенне выявілася ў тысячы навуковых артыкулаў, у паўсотні кніг паэзіі і прозы, у даследніцкім летапісе гісторыі беларускай літаратуры — ад старажытнасці да дня сучаснага, у раманах-эсэ пра найвыдатнейшых сыноў нашай зямлі Францыска Скарыну і Янку Купалу. Гэтае сталенне адзначалася званнімі дацэнта (1962) і прафесара (1971), члена-карэспандэнта НАН Беларусі (1989), ступенямі кандыдата (1956) і доктара (1969) філалагічных навук, унагародамі (ордэнам Дружбы народаў і медалямі), лаўрэацтвам: Дзяржайной прэміяй Беларусі (1990) і Прэміяй ім. В. Пічэты (2003).

Званне ж доктара беларускасці — і найбольш пашанотнае з усіх пералічаных, і найбольш клопатнае, бо Алег Лойка, сын таленавітага слонімскага фельчара, шчыра і нястомна лячыў-лекаваў нашу беларускую памяць, нашу крывіцкадрыгавіцкую волю, наш єўрапейскі інтэлект, наш ліцвінскі дух. Ягония лекі — паэтычныя, песенныя, літаратуразнаўчныя, эсістычныя, публіцыстычныя, перакладніцкія, настаўніцкія — увабралі мудрасць, мужнасць і вопыт сотняў пакаленняў і яшчэ сотням новых пакаленняў беларусаў будучь мацаваць нацыянальнае здароўе.

Як некалі рабілі гэта маладому аспіранту згаданыя напачатку летапісы....

Алесь Пашкевіч

ПРАЎДАЮ СВЕТ ПРЫГОЖЫЦА

Алег Лойка

* * *

Мая Сцяна Плачу

Не трэба ехаць у Ерусалім:
Мая Сцяна Плачу тут, у Беларусі, —
Эканомлю на білеце.
Ды ѹ навошта мне замежныя сцены плачу,
Калі слёз у мяне ўжо няма,
Калі слёзы, эдаецца, усе выплакаў.
А ўвогуле аддаў бы ўсе свае гроши,
Каб да Сценаў Плачу не даязджаци.

Баторы

Блізкім некаторым
Ён казаў нібыта:
«Каб ня быў Баторым,
быў бы езуітам».
Белай, мне здаецца,
Ніткай тое шыта
Тут, дзе Нёман лъецица,
І — не езуітам.
Замак з касагору
Шэпча мне тут штодня:
«Каб ня быў Баторым,
быў бы ён Гародняй...»
Верыць таму шэпту?
Смерць туманам крыта:
Можа свая лепта
Ў ім ад езуіта?.

Оперны

О, Оперны — ты Вялікі
У лёсе майм таксама:
Памятаю, як клікаў
Наведаць галёрку маму.
Трымцеў, як у лесе асіна,
У кармазінавым сутарэнні:
Маці ж слухала сына
З нясхованым захапленнем.
А магло б і не быць даравана
Лёсам жаданых змен,
Калі б цыганскім сапрана
Не скрала душу Кармэн...

* * *

Пад гэтым небам,
Пад гэтым сонцам —
Не толькі глеба,
Не толькі стронцы...

Пад гэтым небам
Мая надзея
Штодня ўзыходзіць,
Штодня ірдзее.
Не дабрадзея я,
А лустай хлеба
Дзялюся дзеля —
Жыцця і неба!

А чаму б і не...

— Мо прыедзеце да мяне?..

— А чаму б і не...

А чаму б і не:
Дарога, як струна,
У тумане — не ў мане —
Беларуская старана...
А чаму б і не:
Хіляцца ў паясы
Пушчы і каласы
Таму, хто іх не міне...
А чаму б і не:
Верас адхон ахіне,
І прывітае здалёк
Радасны васілён.
Нёман перабяжыць
Вёрткай вавёркай Уша,
І небасхіл задрыжыць,
Нібы мая душа.
Над Шчараю упадзе
І ціха душу прыхіне,
Як аніхто, анідзе —
Тваё «А чаму б і не...»

* * *

Закаханыя ж вёслы былі,
Свае рэкі былі і азёры, —

Разышиліся, нібы караблі,
Скрухі поўныя, жалю і гора.

Караблі ж тыя, д'ябал дзяры,
Пад любою, відаць, арбітай
Разыходзяцца не па дабры,
А сыходзяцца бортам бітым.
Маладое б у руکі вясло,
Юнгі голас у спеў пазмы,
Ды нічога нібы не было:
Разіткі адплываюць нема.

Душа мая

Душа мая — дуга вясёлкі,
Не запрагаць кагоś — дуга.
Пад ёю, хоць збрай іголкі,
Ці радасць побач, ці туза.
І ялжка мне з маёй душою,
што ўтарціца не быць ляўшою,
а правіцай, каб праваруч
ля ўсіх быць безданяў і круч.

* * *

Туман мяне не затуманіць,
Імжка — не залімжыць,
Бо не з тых я, хто маніць —
Калі страх набяжыць.
Тым эсцыём, што пражыў я,
Сведчу, покуль не зник:
Праудзе адной служыў я —
Вечны яе даўжнік.
Праўдаю свет прыгожыца,
Праўды нідзе не згубі:
Жыццё толькі ёю доўжыцица,
Карэнні яе ў глыбі...

* * *

Нілу Гілевічу

«А я лягу, прылягу...»
Вось і я, брат, прылёт
У апошнюю смагу
Развітальных дарог.
Усміхніся ж, мой гаю,
Не сумуй, родны мох.
Я навек прылягаю,
Край злюбіўши, як мог.

ПУБЛІЦЫСТЫКА

ПАЗІЦЫЯ

З ПАГАРДАЙ ДА ІНШАДУМСТВА

Станіслау ДУБЯНЕЦЬКІ,
кандидат філософських наук

Калі на самым пачатку 1990-х
гадоў над шматпакутнай
Беларуссю нарэшце
«засвяціла» доўгачаканая
зорка незалежнасці, мы,
абсалютна непадрыхтаваныя
да такога павароту ў нашым
гістарычным лёсе, не змаглі
знайсці тое рацыянальнае
зерне, з якога развіўся б
плод сапраўднай палітычнай
і эканамічнай сувэрэннасці
беларускай нацыі, яе
духоўнага разняволення і
культурнага ўздыму.

Палітычна сістэма, якая была ўсталявана ў Беларусі пасля першых прэзідэнцкіх выбараў 1994 г., не змагла б дойга праіснаваць, калі бы яна не абапіралася на феномен т.зв. «масавага чалавека», які не здольны ўсвядоміць сваю людскую адметнасць, а адчувае сябе такім, «як і ўсе», які не разумее, што могуць быць людзі з іншым мысленнем, з іншым поглядам на навакольную рэчаіснасць. Такі збяднелы душой чалавек заўсёды прытрымліваецца аднаго жыццёвага прынцыпу: «Хто не такі, як я, хто думае не так, як я, той мой вораг», ён признае толькі «ўладу сілы», «моцнага кулака». Людзі з падобнай псіхалогіяй раба і плябя ёсць сярод усіх сацыяльных пластоў грамадства, у тым ліку сярод кіраўнічых кадраў.

Як ні горка гэта ўсведамляць, але добрым пажыўным асяроддзем для рэалізацыі такой наступальнай лініі ў адносінах да іншадумцаў стала частка т.зв. «інтэлігэнцыі», якой авалодала пачуцце страху, боязі страціць міласціва выдзеленых ёй уладай крыхі ад агульнага «пірага» і якая забыла, што ідэалам сапраўднай інтэлігэнцыі заўсёды было служэнне народу і ўнутранае права крытыкаваць любыя дзеянні палітычнай улады, валодаючы ўладай іншай — над розумам людзей.

Сведчаннем такога непрадка-
зальнага развіцця падзея у Бела-
русі стала фактычна разбурэнне
прававых асноў ва ўзаемадносі-
нах дзяржавы, грамадства і асо-
бы, арышты і судовыя расправы
над нязгоднымі, зваленні з
працы і вучобы за выказванне
самастойных ідэй і думак, бес-
пакаранасць любых дзеянняў,
накіраваных супраць тых, хто
хочаў у нечым адрознівацца ад
архетыпу ўладатримальнікаў і
таго ж «масавага нараджэння»

таго ж «масавага чалавека».

Непрыхильныя адносіны да вальнадумства сталі характэр-най прыкметай амаль усіх афі-цыйных грамадска-палітычных кампаній і мерапрыемстваў. Запрайшоўшыя гады былі лікві-даваны некаторыя няўрадавыя дэмакратычныя арганізацыі, вядомыя адукацийныя ўстановы, праваабарончыя арганізацыі і аналітычныя цэнтры, забароненна дзеянасць незарэгістраваных аб'яднанняў, спынены выпуск

шэрагу незалежных выданняў («Пагоня», «Салідарнасць», «Свабода» і інш.).

Фактычнае непрызнанне ўладамі гарантаваных Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь правоў т.зв. меншасці на выказванне альтэрнатыўнай думкі, ігнараванне, а то і жорсткае падаўленне адкрытых спрабаў яе выказвання прыніжае чалавечую годнасць, ставіць людзей перад складаным маральным выбарам паміж дэкларараванай свабодай і пастаянным пошукам шляхоў пераадolenня чыноўніцкага супраціўлення яе разлічиць.

Перад таңырмалықтың орынбасарларының анықтамалығынан кейін олардың міндеттерін салып тұнудың мүмкінлігін анықтауда да жаңа мәдениеттің орталығынан көрсетілген болып саналады.

Пра тое, як беларускім літаратарам нялёгка было працаваць і выдаваць свае творы ва ўмовах адсутнасці свабоды творчай думкі і ганьбавання роднай мовы, расказаў Васіль Быкаў у сваёй кнізе ўспамінаў «Доўгая дарога дадому» (2002). «У мірны час, — пісаў ён, — літаратарам не стралілі ў патыліцу. Затое шырока практиковалася забойства іх твораў. Творы не друкавалі, за імі палявалі, рукацісь перахоплівалі на пошце, тайна аддавалі ў карнія органы, якія выносілі свае прысуды — і творам, і аўтарам. І рабілі тое не акупанты, не

рам. Траілі тое не акупанты, не людзі іншай нацыі ці рэлігіі, а свае — калегі, таварышы, нават сябры». Сам В.Быкаў доўгі час жыў і працаваў у атмасферы арганізаванай траўлі, непрыняцця рэгламентаванай крытыкай т.зв. «акопнай праўды», што стала

сімвалам яго рэалістычнай, бясстрашна праўдзівай творчасці.

Беларускія пісъменнікі неаднаразова выступалі ў абарону В.Быкава, супраць яго цкаванні і злобнай лаянкі ў электронных друкаваных сродках масавай інфармацыі. Так, у студзені 2000 г. Рада Саюза беларускіх пісъменнікаў асуздзіла выпады дзяржаўнага тэлебачання супраць В.Быкава, выказала сваё негатыўнае стаўленне да той хлусні, якой быў абліты з тэлеэкрану выдатны пісъменнік ды нязломны грамадзянін. Аўтарам і высокім заказчыкам абразлівай крытыкі Генадзь Бураўкін парэкамендаваў лепш прыслухацца да разумнага чалавека, якому баліць усё, што робіцца ў Беларусі, а не слухацца наезных палітычных палкоўнікаў, якім нішто беларуское не толькі не баліць, а якім нічога беларускага не патрэбна, а можа нават і ненавісна.

нават і ненавісна.

А ў красавіку таго ж года пасля выхаду на Беларускім тэле бачанні паклённіцкай праграмы «Тайные пружины политики», 18 членаў Саюза беларускіх пісьменнікаў, даўніх сяброў і паплечнікаў В.Быкава, выступілі з адмысловымі заявамі, у якой патрабавалі ад уладаў Беларусі спыніць ганебнае шальмаванне ў дзяржаўных СМІ, гэтага вядомага ва ўсім свеце пісьменніка, змагара з фашызмам, ветэрана-фронтавіка, чалавека, які ўсё сваё жыццё намагаўся паказаць у сваіх творах прафіль, хоць горкую. Дарэчы, ініцыятар заявы Алеся Пашкевіч сутыкнуўся тады з нежаданнем многіх літаратаў падпісаць ліст, і перш за ўсіх, хто меў дзяржаўную пасаду, ці разлічваў нешта атрымаць ад уладаў на чарговым пісьменніцкім

На жаль, і сёння афіцыйная прапаганда адносіць да няўгодных, «неправільных» многіх таленавітых творцаў (не толькі з ліку літаратараў), уключаючы іх у нейкія «чорныя спісы», забараняючы публікацыю іх кніг

гэтага зладзейскага нападу, дык іх натхняльнікі добра ведалі, хто такі У.Някляеў.

Той жа Рыгор Барадулін у сваёй прадмове да выбранных твораў У.Някляева, выдадзеных у 2010 г., называе яго адным з самых непаўторных і геніяльных творцаў на мяжы стагоддзяў, Паэтам з вялікай літары, які ўзіняў на еўрапейскі ўзровень беларусскую паэзію і прозу, які ўражвае сваёй дасведчанасцю, абсягам сваіх інтарэсаў, далягляднасцю мыслення.

Мысленія.

Не паддаецца здароваму сэнсу спроба сілавых структур і штатных ідэолагаў падагнаць мірныя пратэст грамадзян супраць вынікаў прэзідэнцкіх выбараў пад «справу аб дзяржаўным перавароце». Але ж гэта і не дзіўна. Версіі аб нейкіх патаемных змовах і ўлады, падрыхтоўцы за межамі Беларусі баявікоў і завозе зброяў рэспубліку сталі паставяным спадарожнікам усіх важнейшых палітычных кампаній і адным сродкаў падрыхтоўкі грамадскай думкі да асуджэння палітычных апанентаў улады.

Тым часам яшчэ ў 1995 г. Васіль Быкаў падкрэсліваў, што калі дэ-
макратыя змушана карыстацца
толькі дэмакратычнымі метода-
мі, дык іхня супернікі заўсёды
вольныя ў выбары сродкаў — ад-
раз'ушанай хлуслівай прапагані-
ды да хітрасцей спецслужб, і што
у гэтай справе «ў іх ёсьць вельмі
разумныя памагатыя з ліку ін-
тэлігенцыі, якія давядуць, што
Народны фронт звязаны з ЦРУ, а
усе нязгодныя з новай палітыкай
— шпіёны-шкоднікі, гестапаўцы,
зраднікі, калабаранты перыяду
мінулай вайны і да т.п.», і што
будуць здымачы фільмы накши-
талт Азаронкавага — з даволі
вольным мантажом, але вельмі
пэўнай ілэяй.

Прама-такі ў яблычак патррапіў наш класік-прадарок, паколькі сэнс на мы маем і «ворагаў нарада», і «пятую калону», і «местачковых прадажных палітыкаў і журналистаў», і «польскія і германскія спецслужбы», і, што вельмі сімвалічна, ананімны тэндэнцыяны фільм «Плошча. Железом по стаканам».

Прычына ўсіх гэтых «ана-
малій» у тым, што ва ўзаема-
адносінах улады з той часткай
грамадства, якая думае і адчувае
інакш, ёсьць толькі адзін довад і
адзіная дактрына — забароны,
абмежаванні, татальны кант-
роль. Можа, менавіта пагэтаму
аказаліся безвыніковымі не-
аднаразовыя спробы арганіза-
цыі дыялогу паміж уладамі і
прадстаўнікамі грамадзянскай
супольнасці. Таму, на маю дум-
ку, дасягнуць гармоніі ў гэтых
узаемаадносінах можна толькі
на аснове прызнання дзяржавай
таго факта, што палітычны плю-
ралізм, свабода погляда і пера-

Як аказалася, нядрэнным «нюхам» валодаюць і сучасныя беларускія чэкісты і спецназаўцы. Узяць хату б праведзеную ім спецаперацыю па «нейтралізацыі» аднаго з кандыдатаў у прэзідэнты Рэспублікі Беларусь Уладзіміра Някляева. Мне здаецца, што калі не непасрэдныя выканаўцы

▶ АПАВЯДАННЕ

ЗАБІ ГЭТА!

Уладзімір САДОУСКІ

— Забі! Забі! Забі! — кричалі трывуны. Гледачы заўзята надрывалі глыткі. У неба ўздымаліся спіснутыя кулакі і кавалкі ежы. Тысячы вачэй утаропіліся ў цэнтр арэны. Дзве постаці сярод скрываўленага пяску — гледыятар і зрынутая ім пачвара — прымушалі галосіць з усе моцы вольны народ Рыму.

— Забі-забі-забі! — слова зліваліся ў бязлігасны рык.

Ксенас стаяў моўчкі. Паветра з хрыпам выходзіла з грудзея. Ныла запясце правай руکі. Даспехі і меч цягнулі да зямлі. Гледыятар падняў позірк да імператарскай ложы. Імператар кінуў і выцягнуў руку з наківаным долу вялікім пальцам. Трыбуны зараўлі.

Упершыню пра жудасную пачвару з ускрайкаў імперыі Ксенас пачаў трэх месяцаў таму. Скочыліся памінальныя гульні ў гонар першага легата імператарскага легіёна — стары ваяка заслужыў пышныя хаўтуры. Ксенас сядзеў у лазні. Загойваў стомленае цела, прыслухаўваўся да размоваў іншых наведальнікаў. Нездалёк два чыноўнікі з муніпалітэтам, што займаліся наладжваннем гульняў, амбяркоўвалі нядачнія плёткі. Размова ішла пра дзіўную істоту, якую выкарстоўвалі ў якасці гледыятара ці то ў Палестыне, ці то ў Тунісе. Ксенас шмат з той размовы прапусціў міма вушай, але запомніў, што туго істоту знайшло нейкае племя ў пустельні, на месцы меркаванага падзення зоркі. Гледыятар пакінуў лазню за чыноўнікаў, таму не пачаў, чым скончылася тая гутарка.

Праз два месяцы Ксенас пабачыў пачвару на ўласныя вочы. «Сын багіні Тэлус у Рыме!», «Мінатаўр з Крыту на арэне Калізея!», ці праста «Пачвара з Палестыны» — як толькі не называлі вяшчальнікі незвычайнага гледыятара. Прыйшёлі дзіўнай істоты ў горад, здавалася, прыঢ়гнула ўвагу амаль усіх жыхароў Рыму. Ксенасу ледзьве не з боем давялося прадзіранца скроў натоўп, каб патрапіць на месца, дзе праходзіла працэсія. Масіўная клетка, якую цыгнулі чатыры дужыя конікі. Супраджэнне з дзясяткай ўсходніх вершнікаў і цэлай кагорты легіёneraў. Калона накроўвалася да імператарскага звярынцу.

Ксенас стаяў ля збочыны. Легіянеры з картэжку рассоўвалі натоўп шчытамі, каб вызваліць дарогу для воза з клеткай. Адзін з іх падскочыў да гледыятара, каб адсунуць і яго. Але раптам натыкнуўся на суроўы позірк Ксенаса і адступіў. Магутная постаць гледыятара заўжды выклікала павагу. Ксенас застаўся на сваім месцы.

Клетка набліжалася. Скроў шчыльна пасаджаныя пруты можна было разгледець сілуэт істоты. Чорнае масіўнае цела. Выцягнутае грудкаватое тулава. Пляскатая галава. Кароткія, падобныя да слупоў, ногі. І чатыры руки. Ксенас назіраў, як пачвара

павольна перамяшчалася з аднаго боку клеткі да другога. Вачэй істоты гледыятар тады так і не пабачыў.

Ксенас яшчэ раз глыбака ўздыхнуў. Выщер далоняй з ілба пот, змяшаны з крывей. Моцна сцісніў ручку мяча і рушыў да зрынутага ворага. Чорная туша грувасцілася на пяску пасярод арэны. З парэзай на баку і з абцінка на месцы адной з чатырох рук сцякала на пясок барвовая густая слізь. Пласціны панцыра, якім была пакрыта спіна і грудзі, ледзь зауважна ўздымаліся. Пачвара яшчэ дыхала. Ксенас падышоў да туцьні ўшчыльніну.

— Забі! Забі! Забі! — шалелі трывуны.

Гледыятар адкінуў шчыт, узяў меч у дзве руکі і ўзняў над галавой. Ён цэліў у месца, дзе тулава пераходзіла ў галаву — шыі ў пачвары праста не было. Твар істоты быў пакрыты лускавінкамі. З-пад нароста, які можна было б назваць брывей, наўпрост на Ксенаса ўтаропіліся вока. Гледыятар перахапіў гэты позірк і не зводзіў вачэй убок. Ён цудоўна разумеў, што хоча паведаміць яму пераможаная пачвара.

Рукі з мячом няўмольна апускаліся. Трыбуны няспынна раўлі. Істота не рухалася.

Позірк пачвары. Ксенас упершыню сутыкнуўся з ім незадоўга да гульняў, прымеркаваных да дня летніяя сонцасцяяння.

Гэта павінны быў быць гульня, якіх яшчэ не бачыла Імперыя. Лепшыя байцы. Дзікія звяры. Рэканструкцыі знакамітых бітваў гісторыі. І — канешне — бой з Параджэннем Багоў, Крыцкім Быком, дзіўнай істотай з ускрайку Імперыі.

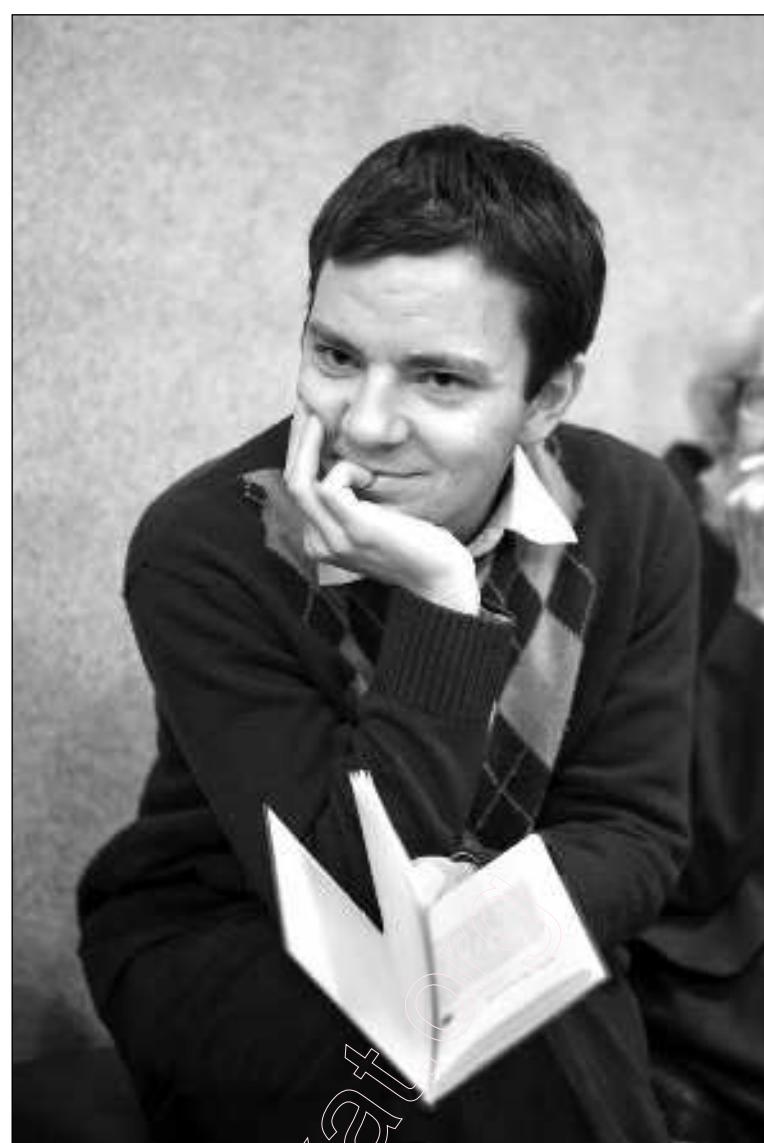
Да таго часу горад ужо поўніўся байкамі пра неверагодную моцу Палестынскай Пачвары. Казалі, што цягам адной бойкі істота перамагла дзесяць прафесійных гледыятараў. Казалі, звер разарваў Чорнага Тытана — непераможнага нубійскага ваяра. Казалі, пачвара гуляючы расправілася з усім драпежнікамі Іерусалімскага звярынцу. Шмат чаго казалі.

Ксенас прымаў да ўвагі ўсё. Але не ўсяму даваў веры. У гледыятара былі свае крыніцы ведаў. Лар Маастарна — гаспадар Ксенаса — меў шчыльныя сувязі з чыноўнікамі муніпалітэту. За тыдзень да гульняў Лар выклікаў гледыятара да сябе.

— Ты лепшы, — казаў Маастарна, — я ведаю, ты пераможаш усіх людзей. Але ў цябе будзе і іншы супернік. Як мне паведамілі — пераможца гульняў будзе змагацца з Палестынцам. Я хачу, каб ты быў падрыхтаваны. Увечары пабачыш, што з сябе ўяўляе гэта пачвара. Мой сябар праўядзе цябе ў імператарскі звярынцу. А цяпер ідзі. Рыхтуйся. І ўдача табе.

Дзённая трэніроўка была цяжкай. Байцы адпачывалі ў цені ўнутранага дворыка гледыятарскага дома. Некта рассказаў апошнія навіны, хтосьці трапіў байкі, большасць моўчкі слухала.

— Ведаеце што? Бык задыхаецца, — прамовіў адзін гледыятар

амаль шытам. — Гэты палестынскі бык задыхаецца. Я чую ад аднаго знаёмца — ён бачыў пачвару на арэне. Палестынец слабее цягам бою. Спачатку ён вельмі моцны. Рве направа і налева. Але чым даўжэй цягненца бойка, tym больш слабым ён становіцца. Паветра для яго — атрут. Знаёмы мяркуе, што на нябесах, адкуль, як кажуць, прыліцеў Палестынец, паветра іншае, чысцейшае. А нашае прыземнае для Палестынца занадта бруднае. Ён не можа яго вельмі часта ўдыхаць. Але калі б'ешся, даводзіцца часцей дыхаць, вось Палестынец і загінаецца.

Ксенас слухаў гледыятара вельмі ўважліва. Яшчэадна байка пра Палестынскую Пачвару. Але цяпер, калі ён ведаў, што пачвара стане яго супернікам на арэне, любыя звесткі пра яе слабасці былі карысныя для Ксенаса.

Увечары ў дзвёры пакоя, у якім ноччуў гледыятар, пагрукали. Госць прадставіўся пасланцам ад Лара Маастарны. Сказаў, што гаспадар загадаў, каб Ксенас ішоў разам з ім. Гледыятар пярэчыць не стаў.

У імператарскі звярынец яны ўвайшлі праз ход, які выкарыстоўваліся для падвозу ежы. Праважаты і гледыятар прыладзіліся за возам, поўным гародніны, і такім чынам прайшлі ў цэнтр звярынцу. Пасланец працягнуў руку:

— Табе туды. Толькі хутка: у нас мала часу. Чакаю тут.

Ксенас кінуў і накіраваўся ў праход паміж клеткамі, на які паказваў праважаты. Было цёмна. Толькі пара паходняў святліліся на сцяне за шэрагам клетак. Застаялы жывёльны пах разаў ноздры. У клетках увесь час нешта рухалася, шамацела. З паўцемпрыданосіліся енкі, скавытанне і рыкат.

Праход вывеў гледыятара да чистай, прыбранай пляцоўкі, пасярод якой высілася масіўная клетка. Тая самая, якую везлі праз горад. Ксенас стаяў на ўскрай-

просьба. Гэта быў загад. Гледыятар зноў міжволні захапіўся падысці бліжэй да клеткі. «Вызвалі мяне, і я вярнуся туды, адкуль прыліцеў», — гучэла ў галаве Ксенаса. Гледыятар не паддаваўся. Ён адчуваў непераадольную чужасць істоты, што размаўляла з ім загадным бескампрамісным тонам. Пах смерці і нянявісці, які Ксенас адчуў раней, цяпер узмачніўся.

Гледыятар раптам зразумеў, наўпрост усвядоміў, што ўсе байкі пра Палестынскую Пачвару былі праўдай. Палестынец сапраўды перамог дзесяць прафесійных гледыятараў. І не праста перамог. Ён іх забіў. Усіх да аднаго. Забіў, а целы разарваў на кавалкі. Гэтак жа ён разрываў і драпежнікаў у Іерусаліме. Ксенас прыгадаў карцінку з ільвом, якую паказваў яму чужынец. Пачвара ненавідзела сваёй чужынскай нянявісцю — і таму нішчыла.

Гэтак жа жорстка Палестынец забіраўся ў галаву гледыятара з загадамі. Але Ксенас не быў бязвольнай жывёлай, ён мог супраціўляцца.

— Не, — прамовіў гледыятар.

— Ніколі. Ён глядзеў чужынцу ў очы.

І раптам Ксенас зразумеў, чаму Палестынец павінен памерці. Чужынец прыйшоў з іншага свету. Свету, населенага такім ж пачварамі, як і ён. Іх многа. Ксенас прыгадаў гарады да нябесаў. Вельмі многа. Палестынец не ведае літасці. І ўвесі яго род таксама. Ён можа толькі падпрацоўвацца, а то, што не паддаеща падпрацаванню — забіваць. Разам яны падпрацоўваюць і забіваюць цэльяя сусветы. Калі адпусціць Палестынца, то праз пэўны час ён прывядзе сюды цэлья легіён такіх жа, як ён, бязлігасных пачвар. Яны знішчачы Імперию, яны знішчачы людзей. Пацвярджэнне сваіх думак Ксенас бачыў у глыбіні чырвоных буркалаў чужынца. Палестынец павінен памерці.

— Тады ты памрэш», — адчуў Ксенас пагрозлівае пасланне ў сваёй галаве. Гледыятар ужо аддаляўся ад клеткі. Ён убачыў ўсё, што яму было трэба.

Адзінае, што засталося нявысветленым — гэта: ці сапраўды паветра з'яўляецца атрутай для пачвары? Але адказ на пытанне гледыятар знайдзе самастойна падчас бойкі. Смяротнай бойкі з Чужынцам.

— Здохні!

Магутны выкryк гледыятара на імгненне заглушыў гоман трыбун. Меч з хрустам увайшоў у цела ворага. Ксенас зрабіў яшчэ некалькі моцных ударуў. Рассек панцыр і доўга варочаў мячом у вантрабах пачвары. Ажно да таго моманту, пакуль іскра жыцця не пакінула яе чырвоныя вочы. Палестынец памёр.

Ксенас адкінуў меч, зрабіў пару крокуў і апусціўся на калені. Гэта быў цяжкі бой. І ён перамог. Трыбуны раўлі няспынна. Гледыятар чуў сваё імя, падхопленне тысячай галасоў. Імператар выцягнуў руку ва ўхвалным жэсце. Але Ксенас ні на што не звяртаў увагі. Ён быў далёка. Ён прыгадаў карцінку, якую паказваў яму Палестынцу: зорнае неба, блакітныя шары, агонь, пустэльня. Такім чынам Палестынцу размаўляе са мной, зразумеў гледыятар.

Ксенас бачыў агромністую скрынью з бліскучага метала, што ляжала пасярод пяску. Бачыў чорнае цела пачвары, акружанае людзьмі. Бачыў клетку. Бачыў арэну. Бачыў, як Палестынец разрывае пашчу ільву. Потым выявы змяніліся незнаёмымі краявідамі. Гледыятар бачыў вялічэзныя гарады, з высокімі дамамі, што ўздымаліся да самага неба. Бачыў караблі, якія плылі сярод блокіў. Караблі, што ляцелі па чорнай прасторы. Раптам карцінкі зниклі.

— Вызвалі мяне, — гэта не быў звычайнікі словаў. Гэта была думка, якую пачвара наўпрост уклала ў галаву Ксенаса. Гэта была не

ВЕРШЫ

БЕЛАЕ МАЎЧАННЕ, ЧОРНАЯ НЕМАТА...

Валеры ДУБОУСКИ

З кожным уздыхам
крокам, паглядам,
стражаным нервам
урастаю ў сябе.
Удол, па якім крочу,
У воблака, у ластаўку —
вестаўку воблака.
У дзядоўнік.
У сям'ю.
У прахожых.
У гукі-званы
ўначэлай менскай ратушы,
у яе спрадвечныя быццам
замовы,
у старасвецкія сцены ўспамінаў.
Урастаю ў камяні.
У карані і кроны.
У лісце.
У крокі.
У стаянне і плынъ вады.
У ветраны і бязветраны.
У маўчанне
задумнага маладзіка.
У салодкія вусны твае
наслы сметанковага марозіва...
Урастаю, каб некалі
быць вырваным
і пакладзеным.
Для новага ўзрастання.

Мінало агарожы
То хітра, то сумленна.
З сябе ізноў выходжу —
У часе згінуць тленам.

Дзень з ноччу парадню,
Хоць час над тым рагоча.
А noch даруе дню,
Як дзень даруе ночы.

З тых часоў,
З тых людзей,
З тых аблокаў,
З тых найменняў,
Што з намі рыфмуюцца,
Дух няўрымлівы
Вымусіў клёку
І слядоў
На замроеных вуліцах.
І чаканняў,
Нязнаных зняверцам,
І памкненніяў —
Праз копшу і крушні,
І нязмушаных
Высілкай сэруса,
І вызнанняў,
Нікім не парушаных.

А памятаеш?
Увар'яцтве жніўня,
Уначы, на пах і слых,
Адшукаў цябе,
Такі наіўны,
І заблукаваў
У руках тваіх.
А памятаеш?
У чыстым верасні,
Як туман над Свіслаччу
Зусім ачах,
З табою побач
Я цябе прыніў
І патаніў
У тваіх вачах.
А памятаеш?
У апошнім трауні
Мы гулялі —
Два аблокі.
Табе, як чебу,
Ва ўсім патураў я.
І дзень быў нябесны.

І такі высокі.
А памятаеш?
Світанак віталі
Над Малкай,
Плещаніцкай рачулкай.
Сэрцы нашыя
Біліся гулка...
А памятаеш,
Што будзе далей?

Купаца да здіцем
У дніяпроўскім бродзе
Вярнуся,
Скуру скіну, як адзеяжыну.
І збыцца незбылому
Ды належнаму,
Ўсяму, што лёс зямны
Накарагодзіў.
Раку, нібы сябе,
Пераплываю.
І бераг даўнасці
Ва ўчора не пакінуты.
Цяпер з жыццём
Я не на «вы» — на «ты».
Аднекуль некуды
ды выведзе крывая.
Наноў вышэптаюць
Быльнёгу чарапы
Сваю спрадвечнасць
Днямі і начамі...
Я набліжаюся
Да белага маўчання
І аддаляюся
Ад чорнай нематы.

Кветкай травеніцкай —
Бэзам, бэзам
Да вакна твайго
Прытуляюся.
Я, спазнаўши цябе,
Знаю ўсё.
Узнікаю.
Жыву.
Чэзну.
Ашаломлены сонцаваротам,
Закалыханы
Млявым месяцам.
За вакном мне б з табою
Месціца
У духмянасці траўня
Употай.
І знайшоўшыся б,
Перахавацца.
Зноў згубіцца
І зноў знайсціся.
Духам быць
Уначэлай высі,
Тваёй любасці
Лепішым знаўцам.

Веснавое

Прасцягі перайшли ўсе
Далёкія.
Да ісціны сваёй
Прыспешвалаі.
Мы лёсу аднаго
З аблокамі
Із камяніямі нашымі
Тутэйшымі.
Усё адно —
Тут хто како паклікаў.
Тут даўніны
Ніхто не перайнача
Ад першага
Няўтрыманага крыку,
Ад першага
Знароўленага плачу.
Дабрэй перуны
Па-над лясамі.
Ад нашых галасоў
Мацнела рэха.
І беларускі шэпт
Ціхоткі самы
Быў чутны ўсім.
Быў Богу на ўчеху.

Спрычыніся маёй нематы!
Спрычыніся і кроку, і крыку.
Адзіната, нібыта латынь.
Да яе мне ніяк не прывыкнуць.
Да хістання зацятых вятраў,
Да прыязнай маўклівай хітрэчы...
Ад вачэй адхрысціца гатоў,
Ад якіх захварэў невылечна.

Верш.
Рыфмуюцца
З вяршыніяй.

Прайсці сябе
І прэч сыйсці ...
І не свяціца больш
Бярозе пры дарозе?
Без мяне.
На ганку
Прычаканай вечнасці.

Урэшице
мне сэнс вядомы
і слоў,
і далёкіх дымоў.
Думаў —
дарога з дому.
Напраўдзе —
дарога дамоў.

Абсяг у высі
Зеўраў.
Купалле
Дух ахвоціла
У дні
Найменшай цемры,
Ды ў начной
Цімноце.
З гары каталі
Кола,
Вянкі жыцця
Спляталаі,
Купаца беглі
Голыя
І славілі Купалле.
Каб сёння,
Не збылое
Яснела небадолам,
Мы разамкнулі
Кола —
І стаўся час
Стралою.

Слухаю ноты —
дыханне пякельнае мроі,
рук
матыльковы узмах,
позірк
нясцерпных вачэй ...
Слухаю сэруса —
абмежаванае
мною
у бязмежжы і руху
прасторы...
Слухаю неба —
зямных
парадзіху пачуццяў
і Боскіх
таємных вестак...

Слухаю памяць.
Думы,
роўнія часу,
злучаюць сёння
і няўяўнае заўтра...
Слухаю быццам цябе.
А чую
і ноты,
і сэруса,
і неба,
і памяць ...
Выратаванне маё.

звініць струна
звініць струна
звініць струна
як верш
мая віна
мая віна
мая віна
найперш

надзея сноў
надзея сноў
надзея сноў-замоў
як дзеяслоў
як дзеяслоў
як дзеяслоў

злучае нас
злучае нас
злучае ўначы
у гэтых час
у гэтых час
у гэтых час
маўчы

калі мяне
калі мяне
калі мяне
мінеш
усё міне
усё міне
не знікне толькі
верш.

ВЕРШЫ

МЫ ЗА КРЭЎНАЕ

Эдуард ГРАКОВІЧ

27 мая 1951 года спадару Эдуарду спаўняеца 60 гадоў. Ён нарадзіўся ў Мінску. Амаль сорак гадоў працаваў на Мінскім заводзе аўтаматычных ліній.

Аўтар вершаваных зборнікаў «Няхай гарыць свечка ў святліцы» (2006), «Залатая вербачка» (2009). Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў.

З юбілеем!

Мы за крэўнае

Вечнасць лічыць сваім коўсны міг.
Мерна маўтнік часу хістаецца,
Толькі ён не выказвае ўстых,
Як таемнае з яўным вітаецца.

Мудрых слоў і паданняў тамы
Нам, аднак, перададзены ў спадчыну.
Можам розумам, думкамі мы
Пабываць па-за мяжамі бачнага.

Мы за крэўнае цвёрда стаім,
Хай сабе і ў героі не выйсці нам.
Перакажам нашчадкам сваім,
Дзе часамі хавалася ісціна.

Ліхадзей

Нарабіў чорных спраў ліхадзей —
Гнеў людскі на яго так і пеніца.
Катавалі, стралялі людзей
Дурасліўцы з марскістам і леніцаў.

Кат-згубіцель адказу не нёс
Пры мундзіры, пагонах, пасведчанні,
А нарада-гаротніка лёс
Прыніжаўся да лёсу авечага.

Смакавалі бязвінную кроў,
Як фашысты — Вялікай Айчыннаю...
І, падумайце, столькі гадоў
Усхалялі сумленне партыйнае!

Сусвет мае мудрага творцу

Зямля паміж іншых далёкіх планет
Падобна пагашанай зорцы.
Вялікі, дзівосны і вечны Сусвет
Свайго мае мудрага Творцу.

Што нельга жніву быць раней,
Чым сяўбе, —
Усім зразумела і звыкла.
Мы ведаєм добра: само па сабе
Нічога на свеце не ўзнікла.

Усе мы памалу адзін за адным
Адыдзэм у прышласць навекі.
Сваё нас чакае ў жыцці незядным.
Жыццё ж на Зямлі — як праверка...

Незразумелая задача

Не раз вастрыў я каменем касу,
Не раз трапляў касою на камені.
Калі мяне даймае горкі сум,
Прыгадваю шчаслівия здарэнні.

На пальцах можна ўсіх іх палічыць.
Прыносіў трапяткое тое шчасце
Не зорны докладж, што пырскае ўначы,
А просты мімалётны момант часу.

Але, прызнацца шчыра, дык часцей
Прыносіў горкы момант гэткі самы.
Шчымлівы бол
няспраўдзяных надзеяў
Нярэдка пакідаў на сэрыцы плямы.

Ці пагаджайся з гэтым, ці пярэч,
Жыццё — незразумелая задача.
Здарaeца, адна і тая ж рэч
Удачы нам прыносіць і няўдачы.

* * *

Зацвілі пад майскім сонцам вішні.
То дажджлівы ранак, то сухі.
Для людзей стараеца Ўсявишні —
Надта не зважае на грахі.

Вечна нашы ўлічвае патрэбы,
Сцеражэ ад кайстры і турмы.
Праз дабро і шчодрасць, што ад Неба,
Робімся дабрэйшымі і мы.

ПОСТАЦІ

У ВІЛЬНІ БОЛЬШ НІДЗЕ

РАЗДЗЕЛ З КНІГІ

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Жыццё Браніслава Тарашкевіча, невядомае беларусам, схаванае ў архівах, зняванае бяспамяцтвам — жыццё незвычайнае, прыгодніцкае, шляхетнае, прыгожае, трагічнае.

Яно цікаве рамантыкам і мнялям...

Тарашкевіч кіраваў Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамадой (БСРГ) — легальным парламенцкім клубам, пасля разгрому якога ў студзені 1927 г. на бясконных дольгах і судах даказаў следчым і суддзям, што Грамада не займалася змоўніцкай антыдзяржаўнай дзеянасцю і, галоўнае, не мела контактаў з камуністамі.

У яўлюю, як следчыя і суддзі паблажліва ўсміхаліся, бо цудоўна ведалі пра сувязь кіраўніка БСРГ з лідарамі кампартыі Польшчы і кампартыі Заходній Беларусі.

Кажуць, трагедыя Тарашкевіча ўтым, што звязаўся з камінтэрнаўскім рухам; кажуць гэта, бо, пэўна, не хочуць разумець: у 1920-я гады кіраўніку масавай беларускай арганізацыі праста немагчыма было пазбегнуць стасункаў з Менскам і Москвой...

У крымінальной справе Тарашкевіча, пачатай 31 жніўня 1932 г., а скончанай праз трэх месяцы 29 лістапада, напаткай заяву на беларускай мове:

«Да Пана Гарадзкога Старасты ў Вільні.

Паведамленне.

Гэтым паведамлем Пану Старасту, што 9.10.1930 года на пашыраным сходзе выбарчыкаў быў рэарганізаваны перад гэтым заснованы Беларускі Цэнтральны Сялянска-Работніцкі Выбарчы Камітэт на Беларускі Цэнтральны Работніцка-Сялянскі Выбарчы Камітэт «Змаганьне».

У склад Камітета ўвайшлі:

старшыня — Браніслаў Тарашкевіч, сакратар — Ян Грэцкі, скарbník — Мікалай Верамей.

Камітэт знаходзіцца на вуліцы

ініцыятыўнае группы 15 гэлага месяца ў памешканыні пры Вострабрамскай вуліцы № 27 утварыўся Беларускі Цэнтральны Сялянска-Работніцкі Выбарчы Камітэт у Вільні, старшыней якога зьяўляеца грамадзянін Язэп Баліцкі, сэкрэтаром гр. Ўладзімір Кур'янка і скарbníkам грамадзяніка Кацярына Шаблоўская.

«Беларускі Цэнтральны Сялянска-Работніцкі Выбарчы Камітэт у Вільні» месціцца пры вуліцы Вострабрамскай у дому № 27.

Вільня, 16.09.1930 г. Старшыня Камітetu Я. Баліцкі.

Сэкрэтар Кур'янка Ўл.

Старшыня Я. Баліцкі пражывае — вул. Бэліна (?) 40 — 6 у Вільні.

Сэкрэтар Ўл. Кур'янка (пражывае) — вул. Вінтра 15 — 8 (у Вільні).

Скарbník K. Шаблоўская (пражывае) — вул. Шкаплерная (?) 42 (у Вільні)...

У той жа дзень, 16 верасня, паведамленне, а яно за нумарам 1, было зарэгістравана ў старостве, а вось новае, за нумарам 2, на ту ж тэму паведамленне, але ўжо на польскай мове, зарэгістраванае 11.10.1930 г.; яно сведчыць: ролі размеркаваліся іначай...

«Да Пана Гарадзкога Старасты ў Вільні.

Паведамленне.

Гэтым паведамлем Пану Старасту, што 9.10.1930 года на пашыраным сходзе выбарчыкаў быў рэарганізаваны перад гэтым заснованы Беларускі Цэнтральны Сялянска-Работніцкі Выбарчы Камітэт на Беларускі Цэнтральны Работніцка-Сялянскі Выбарчы Камітэт «Змаганьне».

У склад Камітета ўвайшлі:

старшыня — Браніслаў Тарашкевіч, сакратар — Ян Грэцкі, скарbník — Мікалай Верамей.

Камітэт знаходзіцца на вуліцы

Вострабрамскай № 27.

Вільня, 11 кастрычніка 1930 г.
За старшыню: Мар'яна Петкунова.

За сакратара: Вацлаў Баярчук...

М. Петкунова — імя невядомае мне, а В. Баярчук — паводле нататак Тарашкевіча — былы вучань радашковіцкай гімназіі, выключаны з 7 класа; на той час яму было 24 гады, 4 месяцы адбыў за кратамі, 2 разы (у якасці кур'ера) ездзіў у Вішнева Маладзечанскага павета; Тарашкевіч адзначаў, што хлопец ён «...вельмі разумны...».

Прыведзеныя дакументы гавораць: у другой палове 1930 года Тарашкевіч паспрабаваў вярнуцца да легальнай палітычнай работы.

28 красавіка (прыкладна 5 месяцаў таму) яго выпусцілі з турмы, і ён, як піша Арсень Ліс у нарысе «Трагічны пошуць свабоды»: «... з восені 1930 года абрани старшыней Цэнтральнага сялянска-работніцкага выбарчага камітэта «Змаганьне», уключыўся ў яго працу, даў згоду балатавацца ў дэпутаты. Аднак магчымасць дзеянасці была мізернай, улады «апякалі» ўзінклую структуру жорстка: спіс, пададзены выбарчай камісіяй, быў адразу ануляваны. Тарашкевічу, як і іншым вызваленым паслам, якія ўзялі ўдзел у новай выбарчай кампаніі, давялося перабрацца ў Гданьск і адтуль праз сувязных кіраваць ёю. Працаўвалі ва ўмовах поўнай канспірацыі...»

Аднак жа «поўная» канспірацыя не ратуе ад турмы!

Дарчы, турмы ў міжваеннай Польшчы былі, кажучы мовай 1970-х гадоў, ці не разлікова-гаспадарчымі прадпрыемствамі!?

Падлічваўся кожны злот.

Скажам, за 300 дзён (з 1 ліпеня 1929 г. па 26 красавіка 1930 г.), якія

Тарашкевіч правёў у вязніцы Грудзёндза, на яго ўтрыманне згодна турэмнай бухгалтэрый пайшло 450 злотых.

А вось яшчэ рабунак, падпісаны начальнікам турмы ў Каранове 11 жніўня 1933 г.: тут расписаны расходы на вязня Тарашкевіча, асуджанага 29 лістапада 1932 г. на 8 гадоў зняволення пасля вядомага арышту ў Тчэве (у дакументе пазначаны ў тэрмін сканчэння кары: 6 траўня 1939 г.).

За першыя два гады з 11.02.1931 г. па 23.02.1933 г. (744 дні) сума склала 1116 злотых.

Начальнік караноўскай турмы накіраваў рабунак у крымінальны аддзел Віленскага акруговага суда з просьбай распарадзіцца адносна пагашэння сумы.

Суд сабраўся ў складзе: старшыня — Бжазоўскі, суддзі — Сянякевіч і Занеўскі, віцэ-пракурор — Гедройц, пратакаліст — Вільканец і 21 верасня 1933 г. пастанавіў: спагаць з асуджанага Тарашкевіча 1116 злотых.

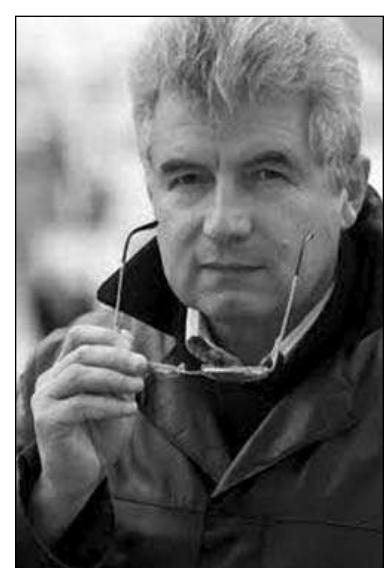
І ўжо назаўтра дзве копіі пастановы былі высланы працурору да выканання і асуджанаму да ведама.

І тут варта звярніць увагу на такую акаличнасць: два тыдні таму, 7 верасня, у Коласаве адбыўся гістарычны абмен — польскага засуджанага Тарашкевіча памянялі на савецкага катаржніка Аляхновіча.

Два тыдні мінула, як Тарашкевіч ужо быў у СССР, а суд усё яшчэ разбіраўся з яго «неўпарацаванымі» фінансамі!

Вельмі верагодна, што копію выслалі жонцы Тарашкевіча Веры Снітчанцы, яна ж з маленькім сынам Радаславам засталася ў Польшчы.

Магчыма ёй тое, што Веры Андрэеўне растлумачылі: 1116 злотых будуць пагашаны з тых

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

сум, якія выяўлены ў яе мужа пры затрыманні ў Тчэве, а рэшта забіраеца ў бюджет, бо суд не палічыў, што гэтыя грошы сумленна заробленыя.

Празрысты намёк на тое, каб нікто з сям'і аўтара «Беларускай граматыкі для школы» не прэтэндаваў на астачу камінтэрнаўскай гатоўкі...

А вось і данясенне пра затрыманне ў Тчэве.

27 лютага 1931 г. камісар паліцыі Люцыян Галчынскі далажыў у працуратуру пры Варшаўскім акруговым судзе віцэ-пракурору па шпіёнскіх і палітычных спраўах:

ПОСТАЦІ

УВІЛЬНІ І БОЛЬШ НІДЗЕ

◀ Працяг.

Пачатак на стар. 7 (15).

Паводле камісара Галчынскага, у купе (а Тарашкевіч ехаў адзін!) было знайдзена шмат літаратурны, змест якой звязваў беларускі рух з III-м інтэрнацыяналам (Камінтарнам); затрыманы прызнаў, што ў 1930 г. па выхадзе з турмы напісаў дэкларацыю, якую разаслаў дзеячам беларускага руху, а таксама надрукаваў яе ў «Звяздзе» і «Новым Пшэглендзе» і ў гэтай дэкларацыі выказаў свае выразныя адносіны да польскай дзяржавы...

Сваё данясенне камісар завяршыў паведамленнем, згодна з якім 10.02.1931 г. акруговы следчы суддзя Уладзіслаў Хмелляж пастанавіў: затрыманага Тарашкевіча (Уладзіслава Паўляка), сына Адама і Алены, народжанага ў 1892 г. у Мажолішках Віленскага павета, рымска-каталіка, жанатага, які апошнім часам жыў у Сопаце на вуліцы Швэдэнхофштрас 12, і які падазраецца па артыкуле 102 частка 1 крымінальнага кодэкса (пашырэнне рэвалюцыйнай пропаганды) — даставіць у варшаўскую турму, што на вуліцы Дзельная 24/26, у распараджэнне таго ж суддзі...

А яшчэ камісар Галчынскі адзначаў: Тарашкевіч у 1920 г. арыштоўваўся за камуністычную дзеянасць і ў дачыненні да яго ў Вільні вялося следства...

А яшчэ камісар пісаў пра вядомікі грошы: у час арышту пры Тарашкевічу было 1792 доляры, 1790 злотых, 939 нямецкіх марак, 3 гульдэны і 59 пфенігаў.

Банкноты і манеты, вядома ж, былі ўзяты на ўлік — з кожнай (!) банкноты старанна перапісалі нумары.

Суддзя Я. Булгак вызначыў колькасць і якасць грошай, і 21 сакавіка 1931 г. склаў у Вільні на чатырох старонках пратакол агляду з такой высновай: даследаваныя прадметы маюць для судовай справы істотнае значэнне, іх трба далучыць да справы ў якасці речавых доказаў...

Цікавы рукапісны тэкст Я. Булгака пачынаецца з апісання дзвюх 50-ці доляравых банкнотаў ЗША пад нумарамі O1267378 і O1027873, далей ідзе падрабязная абмалёўка марак, злотых і нямецкіх манет, а завяршаецца рукапіс апісаннем металічных галандскіх грошай — адной сребнай паўгульдэнавай манеты, адной нікелевай пяціфенігавай і чатырох медных аднапенігавых манет...

У пратаколе адзначана: у Тарашкевіча знайдзена яшчэ й распіска на нейкія 10 злотых, атрыманых з дэпозіту.

Словам, была ўлічана любая драбніца...

Каб уявіць вартасць канфіскаванага багацця, нагадаю тадышнія цэны: за гадавое навучанне ў гімназіі плацілі 600–700 злотых, гектар зямлі каштаваў 500 злотых, карова — 250–300 злотых, аперація на апендыцит — 150–200 злотых, конь — 100 злотых...

За адныя толькі злотыя, з якімі ў Тчэў прыехаў Тарашкевіч, можна было прыдбаць добры табун коней!

Браніслаў Тарашкевіч

Улада, вядома, чакала паясненняў, і ён тлумачыў следчаму: такая ладная гатоўка падрыхтавана на тое, каб у Берліне заняцца выдавецкімі справамі і каб выдаць там свой пераклад «Іліады».

Разумнае тлумачэнне.

Улада верыла і не верыла, ведаючы адно: Тарашкевіч заўсёды распараўджаўся значнымі сумамі.

Вось паказанні старшага пішадоўніка следчай службы Яна Крулікоўскага, які сачыў за Тарашкевічам з 1924 года.

12 траўня 1931 г. у Вільні ўсёй жа суддзя Язэп Булгак дазнаўся ад Крулікоўскага, як ад сведкі, што, напрыклад, Мікалай Верамей атрымаў ад Тарашкевіча на выбарчыя справы 33440 злотых; актывіст ТБШ Юры Муха першы раз з «фонду» Тарашкевіча ўзяў 200 доляраў і 500 злотых, а другі раз — 13000 злотых; рэдактар

— за «Сінтаксіс беларускай мовы»; 300 доляраў вярнуў інжынер з Коўні Клаўдый Дуж-Душэўскі, якому пазычыў іх яшчэ ў студэнтстве; 500 доляраў аддаў надзеіны чалавек, які назаўтра па арышце лідара БСРГ (па Тарашкевіча «прышлі», як вядома, 14 студзеня 1927 г.) нейкім цудам паспей забраць гэтыя грошы з яго варшаўскай кватэры № 14, што ў доме 8 на вуліцы Новасенатарскай, перад самым правядзеннем вобыску...

Магчыма, пан Грэла паверыў у ганарары за граматыку і сінтаксіс, а таксама ж у сумленнасць не названага, але надзеінага (!) чалавека, існаванне якога мог па-

Шкада грошай. Яны гінулі ў палітычным пяску, шырокай ручайнай сплывали ў паліцэйскую касу, у бюджет Польскай Рэспублікі

варшаўскага часопіса «Рух» Уладзімір Павелкевіч займеў 3500 злотых, а за друкаванне выбарчых нумаркоў — 1100 злотых...

Шкада грошай.

Яны гінулі ў палітычным пяску, шырокай ручайнай сплывали ў паліцэйскую касу, у бюджет Польскай Рэспублікі.

Лепей было б, каб разумная рука накіравала іх на заснаванне беларускага ўніверсітэта, які мог бы дзеяніцаць у той жа Празе ці, скажам, у Стакгольме!

9 лютага 1931 г. старшы пішадоўнік следчай службы Уладзіслаў Грэла дапытаў Тарашкевіча ў Варшаве і склаў на 3,5 старонках запіску, з якой можна даведацца, што гульдэны, доляры і нямецкія маркі — уласнасць арыштаванага, а злотыя — узносы, прызначаныя для беларускага фонду ў Берліне.

цвердзіць Радаслаў Астроўскі.

У запісцы адзначана, што гісторыю вяртання 500 доляраў са сваёй варшаўскай кватэры Тарашкевіч расказваў Астроўскаму ў часе іхняга турэмнага побыту.

Але ці паверыў пан Грэла ў тое, што некалі ў Пецярбурзе студэнт Тарашкевіч пазычыў студэнту Дуж-Душэўскаму 300 доляраў?

Ці мелі наогул студэнты, няхай сабе ў царскія, такія грошы?

Анатоль Сідарэвіч сказаў на гэта проста:

— Тут Браніслаў Адамавіч прыдумаў не вельмі ўдала!

А мне здаецца: ён разлічваў на тое, што інжынер Дуж-Душэўская не спытаоць, бо ён жа ў Літве...

А яшчэ з Грэлавай запіску можна даведацца, што на часопіс, які меўся выходзіць у Берліне, знаёмая Тарашкевіча Кульчицкая атрымала ад эміграцыі каля

150 нямецкіх марак, а сам ён у студзені 1931 г. у тым жа Берліне ад эмігрантаў і беларуска-вызваленча-народнага фонду займеў 300 нямецкіх марак на выданне беларускай газеты, а таксама ж яшчэ былі атрыманыя сродкі на выбары, на дапамогу вязням і зноў жа на выдавецкую дзеянасць.

Лінія абароны Тарашкевіча была простая: увесь час ён даводзіў следству пра свае контакты з беларусамі на эміграцыі — з навучэнцамі, студэнтамі і рабочымі, якія вучацца і працуаць у Німеччыне, Чэхаславакіі, Францыі, Амерыцы — гэта, маўляў, яны даюць гроши на беларускую культурніцкую (!) справу.

Нядайні лідар БСРГ нібыта казаў: я займаюся асветніцкай дзеянасцю і нічым больш!

Пра грошы, якія ішлі з Менска, вядома ж, маўчаў — умовы палітычнага існавання прымушалі маскіраваць камуністычныя крыніцы фінансавання сваёй небяспечнай работы...

Шчыра кажучы, здзіўляюць не так гэтыя сумы, як тое, што палітык вёз з сабою цэлы архіў (сапраўдны скarb для палітыкі!) — рэфераты, пракламацыі, спраўдасчыці, шматлікія запісы пра выбары, пракамуністычныя лекцыі, фінансавыя ведамасці, лісты з Парыжы і Берлінам (там было бюро КПЗБ), 90 пустых, але заадрасаваных (!) канвертаў (збіраўся дарасылаць заяву-тлумачэнне пра сваё датэрміновае звольненне з турмы ў Грудзёндзу 28.04.1930 г.); урэшце меў пры сабе картатэку на 537 старонак з прозвішчамі і адрасамі падпісчыкаў...

Адресы былі занатаваныя ў наосьмі асобных старонках...

А яшчэ вёз доўгія спісы — напрыклад, на 16 машынапісных старонках спіс чальцоў Таварыства Беларускай Школы (ТБШ) з гродзенскага, маладзечанскага, ашмянскага, баранавіцкага, браслаўскага, беластоцкага і брэсцкага паветаў, а таксама ж спісы чальцоў ТБШ з асобных гмін; спіс студэнтаў з азначэннем іх спецыялізацыі і партыйнасці; спіс і адресы выключаных за прыналежнасць да камсамола вучняў...

Адресаў было шмат.

Вядома, палітыя чыталася і ў асобных чальцоў студэнтаў, што пусціла ў абарот фальшивую манету; за гэта сядзела ў турме на вуліцы Дзельнай да 5 кастрычніка 1929 г., а 1 сакавіка 1930 г. здала пакой для працаўнікоў беларускай газеты «На варце».

Паводле следчага пратакола, газету спачатку рэдагаваў Спітан Дзядовіч, а тады ўжо рэдакцыйнікі кіраваў У. Павелкевіч.

М. Глесманова расказала, што аднойчы па пошце з Вільні рэдакцыя атрымала 300 злотых, што ў рэдакцыю часта ходзілі беларускія студэнты, у тым ліку і К. Таран; яна чула пра паслоў-дэпутатаў Дварчаніна, Грэцкага, Крынчыка і Гаўрыліка, аднак жа наогул пра што ішлі размовы ў рэдакцыі не магла зразумець, бо не ведае беларускай мовы...

Будучы агроном 23-гадовы Казімір Таран (а ў яго інтэрнаціональнай пакой і палітыкі таксама нічога не знайшла) даў такія паказанні: палітык не займаецца, бо вельмі заняты вучобай; адресаў Шэўко, Тарасевіча і Павелкевіча не ведае, а Пратасевіч жыве ў студэнцкім інтэрнаце... З беларускіх дзеячоў знае Радаслава Астроўскага, нават прасіў яго дапамагчы перавесціся ў Пражскі ўніверсітэт, аднак просьба засталася не пачутай; знае таксама Янку Станкевіча і Антона Луцкевіча, а пра Тарашкевіча толькі чуў, здрدку чытаў пра яго ў газетах і, вядома ж, ніякія гроши ад яго ніколі не атрымліваў.

Гроши атрымлівае ад бацькоў з Латвіі, а яшчэ штомесяц мае 75 злотых ад пана Галуўкі з усходніяга аддзела міністэрства замежных спраў.

Адзначу: стыпенду Галуўкі атрымлівалі таксама Тарасевіч, Пратасевіч і Шэўко, і менавіта пан Галуўка фінансава паспрыяў, каб у Варшаўскім універсітэце 1 лютага 1931 г. паўстаў гурток беларускіх студэнтаў (у гуртку вайшло 20 чальцоў)...

Казімір Таран прызнаўся, што заходзіў у дом, які на вуліцы Паркавай 39, кв. 16, але толькі для таго, каб пазнаміцца з дзячатамі, якія жылі ў пані Глесмановай...

Як бачна, паліцэйская чыноўнікі мала пажывіліся ад Казіміра Тарана, а з Уладзімірам Павелкевічам ім наогул не удалося спакацца.

Апошнім часам Павелкевіч пражывав у на Бельведэрской 48, а на Паркавай 48, але 12 снежня 1930 г. выпісаўся адтуль і выехаў невядома куды.

Ці праверылі адрес: Зэмбкоўская 45 (жытло Яна Піаварчыка) — у пратаколе не адзначана, але адзначана іншае: паліцыя не ўстановіла адресы Шэўко, Тамашыка, Тарасевіча, Пратасевіча і, напеўна ж, і «Казіка» таксама.

Усё, здаецца, для ўсіх складвалася няблага, і ў сваіх паказаннях Тарашкевіч быў даволі асцярожны.

Пра таго ж Павелкевіча гаварыў зусім скрупа і прыкладна так: знаёмыя нейкі час было завочным, а наогул жа сустракаліся яны разы два; раіў Павелкевічу стрымана пісаць у часопісе «Наш Рух»; падтрымліваў рэдакцыю грашыма; абгаворваў магчымасць выдання часопіса «Беларускі Гаспадар», прысвечанага эканамічным, сельскагаспадарчым і культурным праблемам, але справа далей за гаворку не пасунулася, бо Павелкевіч раптам пакінуў грамадска-палітычную працу...

Відаць па ўсім, гэты Павелкевіч быў не зусім шараговым дзеячом, Тарашкевіч разлічваў на яго і ў сваіх нататках згадваў часта:

«...Газета Павел.(кевіч). Праз Мушки 21.10.(19)30 — 2000 зл.(отых). З забраных пры сваім прыездзе 1000 зл. з 3000 зл.

Прыйшлі падлік: Павелк.(кевіч). 1. Кватэра — 100; 2. Заробак Пав.(елкевіча) — 300; 3. Дагаворная стаўка 2 тыд.(ні) — 200; 4. Зіц-рэдактар — 50 зл., за нумар — 100 зл.; 5. Памочнік — 150 зл.; 6. Замежная экспедыцыя маркамі — 25-50; 7. Дробязь — 50; 8. Нумар разам з экспедыцыяй — 700-1400-2350 зл. На 10 (?) да гэтага часу трэба 1225, засталося 750, трэба 475.

Беларускі гаспадар. Фактычны рэдактар Павелкевіч. Эканоміка, гаспадарка, трохі літаратуры, вершы, хроніка. У Вільні. Прыблізны падлік. Наклад 1000 паасонікаў. 1. Кватэра — 100; 2. Укладанне двух аркушаў — 250; 3. Вокладка — 20; 4. Пераплётчык — 30; 5. Папера — 30. Экспедыцыя, маркі — 100. Адказны рэдактар — 100, фактычны рэдактар — 250-880...

Грошай Павелкевічу Тарашкевіч не шкадаваў.

На іншых старонках свайго славутага ў чорнай скрубанай вокладцы блакнота пакідаў такія выразныя запісы: «... У Варшаве Павелкевіч надрукаваў № 8 — 250000; № 3 — 250000. Праз салдат распаўсюдзіў у Беластоцкім

вяяводстве (гаворка пра выбарчыя нумары. — Л. Д.-М.)... Павелкевіч 4.11. — 10000; Павелкевіч 20.11. — 10000... Трэба гроши для Павелкевіча на газеты і харчы (падкрэслена. — Л. Д.-М.)...

Гроши трэ былі, вядома, не толькі Павелкевічу, — і Тарашкевіч не шкадаваў іх нікому.

Ён выступаў як бухгалтар, як фундатар, як мецэнат, падрабязна занатоўваючы кожную дачу, кожную рату:

«... Памяняў 22.10.(19)30 2000 зл. (на) 223 даляры. Даў на дарогу 1. Бурсевічу 100 дал.(яраў); 2. Сымону 70 дал.(яраў); 3. Пятру 20 дал.(яраў); Бакачу 24.12.(19)30 — 2440...»

Праясно для сябе, аб кім гэтым разам паклапаціўся Тарашкевіч.

Бурсевіч — гэта, відавочна, Максім Бурсевіч (кіраўнік Цэнтральнага Сакратарыята БСРГ); Сымон — думаю, што гэта С. Рак-Міхайлоўскі; Пятру — магчыма, Пятру Мятла...

Апошні ж у спісе — гэта, мусіць, той Бакач, за якога ў 1938 г. прасіў у чэхаславацкага кіраўніцтва Васіль Захарка, калі хацеў, каб менавіта П. Бакач стаў загадчыкам Беларускага Загранічнага Архіва ў Празе...

А вось новы запіс:

«...Прасілі трохі грошай. Я паслаў прыблізна 6000 злотых...»

І такіх сведчанняў шмат.

Вышыя я казаў, што гроши гінулі ў палітычным пяску, шырокай ручайнай сплывали ў паліцэйскую касу...

І гэта так.

Аднак жа часта яны йшлі і на вельмі патрэбную дапамогу сем'ям арыштаваных. Толькі адзін прыклад.

У жніўні 1930 г. былі кінуты ў вязніцу дэпутаты сейма Язэп Гаўрылік і Флягонт Валынец, а праз два месяцы ў кастрывчыку ў турме апынуўся ў знакаміты Рыгор Шырма.

Жонкам пацярпелых Тарашкевіч тут жа зрабіў наступныя выплаты:

«... Гаўрылік — кастр.(ычнік) 300 зл., ліст.(апад) 300 зл.

Шырмова — кастр.(ычнік) 300 зл., ліст.(апад) 300 зл. ...»

У гэтым спісе былі таксама іншыя жанчыны, чые мужы сталі арыштаванымі, таму агульная сума, якую Тарашкевіч выплаціў, склада 1360 злотых...

Дык вось, у сваіх паказаннях ён быў асцярожны — пра ган-

длярку Глесманову, студэнтаў Піаварчыка, Тарана, Шэўко, Тамашыка, Тарасевіча, Пратасевіча і «Казіка» заявіў: гэтых людзей не знаю і не ведаў, і толькі збіраўся з імі пазнаміцца, а запісы пра іх зрабіў з чужых вуснаў...

Уведзена ў пратакол і такая ягоная характэрная фраза: «Знаемых жыдоў у часе свайго побыту ў Гданьску і Сопаце не сустракаў...»

Не хацеў тапіць людзей!

І ўсё рабіў, каб даказаць: ТБШ — арганізацыя культурніцкая, а не палітычная, і ён, палітык, у яе работе не ўдзельнічаў (гэта спрабаваў адвесці ад Таварыства Беларускай Школы пагрозу закрыцця).

І ўсё ж, і ўсё ж...

Чаму ён — волытны канспіратар (вольны мысля! рышар чырвонай ружы!) паступіў так легкадумна?

Можна сказаць, дастаўў у руки паліцыі воз дакументаў, адна спецыфікацыя якіх склада ажно 77 пунктаў!

Ён вёў тэксты, змест якіх і малапісменнаму паліцыянту праясняўся ж адразу, бо меў выяўна «антыпанштвоўство» (антыдзяржавнае) гучанне: «...Грамаду народ разумеў як падрыхтоўку да паўстання... Няхай жыве рабоча-сялянскі ўрад!.. Папулярызацыя поспехаў сацыялістычнага будаўніцтва ў СССР, увага на добраахвотную калектывізацію, машинізацыю і механизацию гаспадаркі...» і г.д.

Ці не стаўся палітык ахвярай правакаці, скажам, таго ж Камінэрна — выкананчай структуры АДПУ?

Аляксандра Бергман у книзе «Слова пра Браніслава Тарашкевіча» пісала: «Мяркуючы па судовых актах, арышт быў старанна падрыхтаваны. 5 лютага 1931 года Тарашкевіч павінен быў ляцець на самалёце з Гданьска ў Берлін. Калі ж прыехаў у аэропорт, то выявілася, што самалёт, на які меў куплены квіток, вылецеў на паўгадзіны раней. Тады купіў квіток на наступны самалёт. Праз неўкі часу сказаў, што другі самалёт не паляіцца, вярнулі гроши і паравалі ехань цягніком. Паколькі меў устаноўлены тэрмін прыездзу ў Берлін, сеў у цягнік. У купэ быў адзін, таму замкнуўся. У Тэльве ў купэ ўламаўся камісар паліцыі Тадэвуш Скальскі. Пакуль камісар тузаўся з дзяўчынам, Тарашкевіч паспешаў толькі знішчыць адрасы...».

Справа з пашпартам набыла дыпламатычны розгалас.

Суддзя Я. Булгак звярнуўся ў чэхаславацкое пасольства ў Варшаве з адпаведным запытаннем, і 28 верасня 1931 г. атрымаў адказ:

«Консульскі Аддзел Чэхаславацкага Пасольства ў Варшаве мае гонар прасіць Вашай ласкі зрабіць і даслаць фатаграфіі вышэйназванага падробленага чэхаславацкага пашпартта для рэквізыцыйных спраў у Варшаве, Новы З'язд № 1. Аб гэтым ужо прасілі Пана Следчага Суддзю ў пісьме 9562/31 ад 28 верасня г.г., і маем надзею разам з фотаздымкамі атрымаць і судовыя пратаколы крыміналай справы, заведзенай на Браніслава Тарашкевіча.

За акцівную прыязнасць Консульскі Аддзел загадзя ўдзячны Пану Суддзі...».

На дакументе, да слова скажаць, ёсць падробкі чэхаславацкага пашпартта Консульскі Аддзел Чэхаславацкага Пасольства просіць Вашай ласкі зрабіць і спешна выслаць фатаграфіі пашпартта, а перш за ўсё — зняць вокладку з абодвух бакоў і 1, 2, 3, 4 і 5 старонкі, а таксама ўкладышы з савецкай візай, выдадзены 1.09.1930 г. Генеральным Консульствам СССР у Гданьску.

З прычыны падробкі чэхаславацкага пашпартта Консульскі Аддзел Чэхаславацкага Пасольства просіць Вашай ласкі паведаміць пра вынікі следства ў справе падробкі чэхаславацкага пашпартта, знойдзенага ў Браніслава Тарашкевіча.

За Вашу ласку Консульскі Аддзел Пасольства дзяякуе наперад...».

Пісьмо гэта (1/2 старонкі машинальнапісу) прыйшло за нумарам 9562/31, і заместа пасла яго падпісала нейкая чыноўная душа.

На дакументе, да слова скажаць, ёсць падробкі чэхаславацкага Пасольства пра вынікі следства ў справе падробкі чэхаславацкага пашпартта, знойдзенага ў Браніслава Тарашкевіча.

Пісьмо гэта (1/2 старонкі машинальнапісу) прыйшло за нумарам 9562/31, і заместа пасла яго падпісала нейкая чыноўная душа.

На дакументе, да слова скажаць, ёсць падробкі чэхаславацкага Пасольства пра вынікі следства ў справе падробкі чэхаславацкага пашпартта, знойдзенага ў Браніслава Тарашкевіча.

На дакументе, да слова скажаць, ёсць падробкі чэхаславацкага Пасольства пра вынікі следства ў справе падробкі чэхаславацкага пашпартта, знойдзенага ў Браніслава Тарашкевіча.

На дакументе, да слова скажаць, ёсць падробкі чэхаславацкага Пасольства пра вынікі следства ў справе падробкі чэхаславацкага пашпартта, знойдзенага ў Браніслава Тарашкевіча.

На дакументе, да слова скажаць, ёсць падробкі чэхаславацкага Пасольства пра вынікі следства ў справе падробкі чэхаславацкага пашпартта, знойдзенага ў Браніслава Тарашкевіча.

На дакументе, да слова скажаць, ёсць падробкі чэхаславацкага Пасольства пра вынікі следства ў справе падробкі чэхаславацкага пашпартта, знойдзенага ў Браніслава Тарашкевіча.

На дакumente, да слова скажаць, ёсць падробкі чэхаславацкага Пасольства пра вынікі следства ў справе падробкі чэхаславацкага пашпартта, знойдзенага ў Браніслава Тарашкевіча.

На дакumente, да слова скажаць, ёсць падробкі чэхаславацкага Пасольства пра вынікі следства ў справе падробкі чэхаславацкага пашпартта, знойдзенага ў Браніслава Тарашкевіча.

На дакumente, да слова скажаць, ёсць падробкі чэхаславацкага Пасольства пра вынікі следства ў справе падробкі чэхаславацкага пашпартта, знойдзенага ў Браніслава Тарашкевіча.

На дакumente, да слова скажаць, ёсць падробкі чэхаславацкага Пасольства пра вынікі следства ў справе падробкі чэхаславацкага пашпартта, знойдзенага ў Браніслава Тарашкевіча.

► АПАВЯДАННЕ

ЦЯЖКАСЦІ РАЗУМЕННЯ

Сяргей КАЛЕНДА

Раніца суботы. Якаў, як звычайна ў выходныя, збіраўся на лецішча, якое ён набыў год таму разам з новай Аўдзі Аб, хоць на той момант у яго яшчэ не было пасведчання кіроўцы. Набыў ён усё гэта адразу, бо хваляваўся за тое, каб не растроціліся гроши пасля продажу двухпакаёўкі, якая засталася пасля бабулі.

Якаў узяў з сабою кошык для грыбоў і спінінг, жонка адмовілася з ім ехаць, бо была стомленая ягоным эмрочным настроем, калі ён сядзеў за стырном.

Якаў кіруе машынай толькі трэці месец, але і да гэтага часу не надта добра прызычылаўся да шашы і, нават калі шмат разоў ездіў адным і тым жа шляхам, усё роўна не мог добра арыентавацца ў прасторы, таму, як толькі ён трапляў у салон аўто, становіўся маўклівым, звышсур'ённым і пільным, бровы насоўваліся на нос, і жонцы ён толькі даваў розныя загады і прамаўляў іх так, быццам ненавідзеў яе альбо ў наступны момант мог забіць.

— Паглядзі ў правы бок, там няма машын? — Цадзіў ён скроў

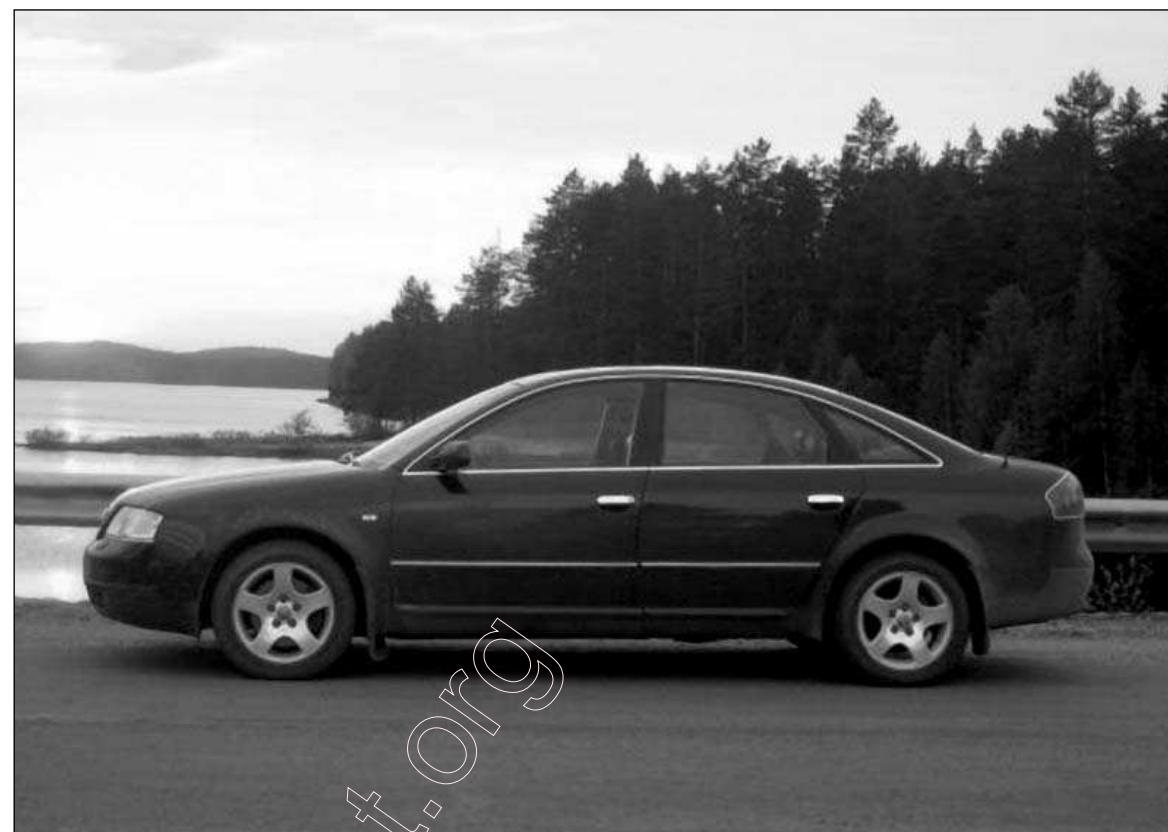
зубы на скрыжаванні, і гэта часта былі ягоныя першыя і апошнія слова за ўесь час паездкі. — Будзь уважлівай! — Хрыпей Якаў, звяртаючыся хутчэй да самога сябе.

Зразумела, што ніякай гутаркі пра радыё альбо нейкую музыку нават не вялося. Трохгадзінная паездка разам з Якам былі пакутаю, знікала ўсялякае жаданне бавіцца выходныя на лецішчы. Таму аднойчы жонка раптоўна захварэла і выправіла мужа аднаго, няхай прывязе грыбоў і рыбы, яна чаго смачнага згатуе.

Якаў завёў машыну, кінуў на суседнія месца спінінг, запілени ў футарал, паставіў кошык і паклаў калі яго свой улюблёны паліяўнічы нож. Наступіў час канцэнтрацыі, унутранай барацьбы паміж хваляваннем і панікай. Якаву цяжка давалася гэта, але што паробіш, ён кожным разам спадзяваўся, што прывыкне да стырна, але гэта ніяк не адбываўся.

Васіль выправіўся да сваіх бацькоў а дзязвятай раніцы і меў спадзяванне аўтаспынам дабраца да іх у абед. Нельга сказаць, каб ён надта радаваўся перспектыве бавіцца выходныя ў вёсцы, але яму было неабходна пазычыць колькі гроши.

Ён доўга ішоў уздоўж дарогі, выстаўляючы вялікі палец машынам, але чамусыці ніхто не спыняўся. Вось праляцеў бус з вялікай сям'ёй, і сабака на заднім месцы высунуў яму язык. Сонца вісела высока, і спякота паступова навісала над плячыма. Вось праляцелі адразу тры дальнабойнікі, жэстамі паказваючы яму, што будуць хутка зварочваць у правы бок. Васіль ішоў і няспынна выцягваў вялікі палец альбо рукою паказваў, што яму трэба ехаць прама. Прамінула яшчэ колькі дзясяткаў машын са шчаслівымі сем'ямі і сяброўскімі

кампаніямі. Гэтая дарога доўгія кіламетры ішла ўздоўж новых лецішчаў, якія пачыналі толькі забудоўвашца і мелі сваімі гаспадарамі маладыя сем'і з дзеўчынкамі, якія неўзабаве праз колькі год мусілі пачаць самастойную вазіць у свае «катэджы» дзяўчынам, сяброў і алкаголь.

Раптам на ўзбочыне спынілася Аўдзі Аб, прычым цяжка было сказаць, дзеля чаго спынілася, бо ад Васіля яна была на даволі далёкай адлегласці, і замест таго, каб пад'ехаць бліжэй альбо канчаткова знерухомець, машына была заведзенай і павольна рухалася наперад, быццам кіроўца вагаўся паміж tym, каб спыніць машыну і падабраць папутчыка, альбо з'ехаць. Васіль вырашыў падбегчы да аўто, можа, яму пашчасціц...

— Добры дзень, падкінече ў... — Так падкіну, але давай хутчай сядай назад, бо я не хачу, каб машына заглохла, нешта сёняня надта доўга заводзілася! — Гучна прамовіў Якаў, і правава павека сутаргава дрыгнула.

Дзверы зачыніліся, Васіль уладкаваўся на заднім месцы, заўважыўшы, што машына амаль новая і не магла праста так кепска заводзіцца, і ўжо ў салоне ён прыкметніц, што на пярэднія сядзенне быў пакладзены нейкія речы і нешта падобнае да вялікага нажа ў похвах.

— Файнае сёняня надвор'е, — вырашыў распачаць гутарку Васіль. — ...Я кажу, надвор'е — цудоўнае.

Але адказу ізноў не было.

Васіль, вырашыўшы, што кіроўца не надта ахвочы да гутаркі, вырашыў сачыць за краявідам. Пейзаж не мяніўся — дрэвы, палі і хаткі. Васіль засумаваў і адваёўся зноў распачаць гутарку.

— У вас, я гляджу, машына амаль як новая.

Якаў нічога не адказаў, ён мочна сісціць стырно і вялікімі пальцамі сутаргава барабаніў па скуранных пакрыцці. Васіль прыкметніц гэта і занепакоіўся, магчыма, кіроўца маўчаў, бо ў яго нешта там здарылася, мо што

з сям'ёй, а ён тут са сваімі глупствамі пра надвор'е і машыну, таму ён вырашыў запытацца.

— У вас, выпадкова, нічога не здарылася?

Раптам кіроўца нярвова загаманіў.

Шаноўны чалавек, вы што, не бачыце, што я кірую аўтамабілем?! Я быў бы ўдзячны, калі бы вы пакінулі мяне ў спакоі, я ўжо сумняюся ў правільнасці таго, што спыніўся, каб вас падвезці. Будзьце ціхамірнымі, і ў вас, і ў мяне ўсё будзе добра!!! — У голасе Якава чулася занепакоенасць і адначасова нейкай пагроза, і Васіль стала вусцішна.

Дарога хутка знікала пад калесамі, і раптам машына скінула свою хуткасць і звярнула з аўтострады ў правы бок, на сельскую шашу.

— Прабачце, але гэта не ў мой бок! — захваляўся Васіль.

— Не хвалойцеся, так карацей, — суха прамовіў Якаў.

За акном замест самотных дрэў быў лес, дах машыны час ад часу з шапаценнем краналі галінкі, пад колы трапляліся камяні, шаша ператваралася ў каляні... Васіль занепакоіўся, калі зноў заўважыў, што на пярэдніх месцы, калі кіроўцы, ляжыць нож у похвах. Ён зірнуў на Якава: той, не звяртаючы на яго ўвагі, працягваў сачыць за дарогай, час ад часу ягоныя вены на шыі набухалі і знікалі, а рукі сутаргава трымаліся за стырно, якое выслізгвала з іх.

Якаў сапраўды падаваўся кіроўшчынам, вар'ятам, і Васіль пачаў наганяць на сябе жах разваражаннямі пра тое, што страшненне можа з ім здарыцца, калі кіроўца — які-небудзь забойца.

Васіль пралічыў, што кіроўца не надта вялікі. Калі што, у яго будзе час і моца, каб пазмагацца за жыццё. Але што будзе, калі кіроўца апантана скопіць нож, і лязо на ўсю даўжыню паспее ўвайсці ў ягоныя страйнік альбо сэрца, тады ён не зможа сябе абараніц! З яго нават ніякіх грошей не возьмеш! Ён бедны. Толькі вонратка ды мабільнік у

яго ніштаватыя, і тое дзякуючы гаспадарлівым бацькам.

Бацькі! Любімая бацькі! Родны дом раптоўна падаўся надта жаданым!

З кожным новым пераадоленным метрам Васіль адчуваў, як у салоне аўтамабіля хмарамі вісіць ягоны цяжкі лёс. Ён глядзеў у патыліцу кіроўцы, заламваў пальцы на руках, і з кожнай новай хвілінай жах смерці адольваў ягоную сутнасць.

Далоні пачецлі, павекі сутаргава трасліся, сэрца апантана грукалася. Васіль быў надта ўражлівым, і цяпер ехаў, адчуваючы сябе ахвярай незнаёмца. Ён моцна хацеў жыць, і паніка адольвала яго мацней і мацней, пакуль ён не пачаў нешта мармытаць сабе пад нос.

«Што будзе далей? Што рабіць?! Як мне так пашчасціла патрапіць у гэтую машыну! Што са мною будзе?! Трэба набрацца мужнасці! Трымаць сябе ў руках!» Як малітушы шаптаў сабе пад нос Васіль, а дарога не мянілася, і толькі з кожным разам яшчэ больш нагадвала нейкую неправільную каляніну, недзе ў гушчары лесу, на мяжы жыцця.

— Што ты кажаш? — Запытаваўся Якаў, пачуўшы, што ззаду аўтаспыншык нешта мармоча. Кіроўца крыху стаміўся, яму цяжка было пераадольваць кілеметры лесу ў мэтах зэканоміц літр бензіна, праз колькі метраў мусіў скончыцца гэты шлях, і яны мусіць апнуцца каля поля жытва, і тады Якаў спыніцца ў прыбіральню і на кароткі адпачынак.

— Калі ты пра тое, каб зрабіць прыпынак на колькі хвілін, то толькі пазней, я сам, ведаеш...

Васіль не дачакаўся заканчэння сказу кіроўцы, які неяк надта раптоўна парушыў гадзінную цішыню, быццам пачуў, што ягоны план па забойстве можа не здзейніцца. Ён, спрабуючы дацигніцца да шыі кіроўцы, далонямі патрапіў яму ў вочы і нос і прыціснуў ягоную галаву да падгалоўніка сядушкі. Машыну тузанула, Якаў адпусціў стырно — і працягненне Аўдзі Аб ужо ляцела ў суседнія елкі.

Ала СЯМЁНАВА. У святой краіне выгнання: імпрэсіі, адлюстраванні / Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка», выпуск 10. — Мінск: «Кнігазбор», 2011. — 488 стр.

У Бібліятэцы Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка» выйшла новая кніга Алы Сямёновай «У святой краіне выгнання».

У кнігу ўвайшлі роздумы пра адухулене верай і думкай існаванне чалавека, пра сэнсавыя рytмы жыцця. Пачуццё і факт, эстэтычна-філософская разважанні і побытавыя замалёўкі, лірычныя споведзі і лёгкая іронія спалучаюцца ў адзінную плынь — спробу спасціжэння Часу і Вечнасці, Гісторыі і Быцця.

Ала (Альбіна) Іванаўна Сямёнова нарадзілася ў 1938 годзе на Камчатцы. У 1944-м з сям'ёй вярнулася ў Беларусь, скончыла школу ў Наваградку (які лічыць сваёй Вялікай Радзімай) і Белдзяржуніверсітэт. Працаўвала ў выдаўніцтвах «Навука і тэхніка», «Мастацкая літаратура», у рэдакцыі часопіса «Нёман». Аўтар кніг літаратурно-крытычных эсэюдаў, эсэ і прозы «Гарачы след таленту» (1979), «Слова спараднага лад» (1986), «Святло загадкі» (1995), «Таямніцы пакутны колер» (2004), «Перад геніем лёсу» (2006). Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў з 1982 года.

ВІДАРЫСЫ

ШОПІНГ ПА-БЕЛАРУСКУ

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

**Ногі мерзлі неймаверна.
Напярэдадні пацяплема,
мароз адваліўся, і я надзела
у дарогу ўмоўна зімовыя
боты нямецкай вытворчасці.
Той, хто іх прыдумаў, ніколі,
мабыць, не бачыў сапраўднай
зімы. Кабета спераду
зжалілася і падала мне плед.
Пары, што размясцілася па-
суседству, презентавалі ўплы
спальнік, прадбачліва ўзяты
якраз на такі выпадак.**

Калі мы толькі выехалі з Мінска, я перш падумала, што гэтая пара не жанатая. Вельмі ж паважліва размаўляла з ім яна, і вельмі ж тулуўся, гарнуўся да яе ён. Абодвум добра за 60. Мужчына ўладкаўся пасярод нас і адміне быў дэманстратыўна адвернуты — з чаго я зрабіла выснову, што ўсё-такі муж, а не сябра жыцця.

Даверху напакаваны бауламі і пакетамі міні-аўтобус мерна рухаўся ў Мінск, а новая і недаўгавечная чалавечая супольнасць ажыўлена гутарыла: дзялілася уражаннямі аб пакупках і аблікоўвалася палітычна становішча ў краіне. Жанкі так смела і дасціпна выказвалі свае погляды на падзеі, што іх грамадзянская пазіцыя сумневу не выклікала. Бел-чырвона-белы сцяг над вадзіцелем таксама сведчыў пра пэўную ідэйную заангажаванасць. На сцяг паказаў польскі мытнік, тыпу — што гэта? «Усё яны ведаюць», — адкментавалі мае спадарожніцы...

Усе мы выбраўся ў Беласток на так званы шоп-тур. «Мы» — гэта я і згаданая незнаёмая пара (тroe нармальных, як сказаў кіроўца); пяцёра астатніх — вонкічныя чаўночніцы. Прафесія ўзнікла ў 90-ых на глебе дэфіциту і расквітнела зноў, калі ў Польшчы патанелі рэчы і прадукты. Даўно мінуўся час, калі палякі ездзілі да нас і закуплялі на пепрапродаж розную гаспадарчу драбязу. Яны выйшлі з крызісу і сталі на ногі. Новы статус краіны (Польша ўвайшла ў Еўрапейскі Саюз і ўвяля візваваў рэжым) спарадзіў з нашага боку новага чаўнака. Калі абагуліць, то гэта прыемнага выгляду жанчына сядзіці гадоў, часта з вышэйшай адукцыяй. Тыя спекулянткі, што некалі вазілі праз мяжу цыгарэты і спіртное, адышлі ў мінулае. Патрабуецца такі культурны ўзворонень перавозчыка, каб ён мог і візу сабе аформіць, і ў памежнікай не выклікаў падазрэння.

Рухаліся мы не па гродненскай шашы, а неяк мудрагеліст. Сустрэчны транспарт трапляўся рэдка. У 12 начы аказаліся на беларуска-польскай мяжы і без проблем праішлі ўсе належныя працэдуры. У мяне не выходзіла з галавы нявыказанае пытанне: «А што мы ноччу будзем рабіць у Беластоку? Спасть у аўтобусе?» Каб жа! Недзе пасля трох мы ўжо зварочвалі на загадны аптовы рыначак, дзе адзінока свяцілася

некалькі акенцаў. Ля аднаго з павільёнаў мы выстраіліся ў чаргу. Падаў сняжок, пачынала халаднець. Жанчыны нацягвалі капюшоны, пацепваліся. Ніхто не скардзіўся, усе, відавочна, былі прывычнымі да адсутнасці цяпла і комфорту. Мажны паляк запускаў пакупніц па адной. Па тым, як хутка яны арыентаваліся, што браць, адчуваліся іх абазнанасць і волыт у прафесіі.

Атаварыўшыся ласункамі і пральным парашком, я стала ў другую чаргу. Прадавец упёр мне не два, а чатыры цяжкія шкляныя слоікі са спецыямі. Адбіваючыся ад яго, выпусціла з пад увагі і не набыла гарбату. Пад'ехала яшчэ некалькі рускамоўных груп. Усе «бусікі» стаялі з уключанымі маторамі і атручвалі наваколле чадам. Наш кіроўца пры гэтым соладка спаў на рулі.

Збраліся насы нядружна, грузілі ў кузаў першыя пакеты. Далей у праграме значыўся начынік маркет, які мы за гадзіну абысці не паспелі. Немаладая пара нарэшце пайшла на контакт, мы нават карысталіся адным вазком. Многія рэчы падаліся таннымі, чым у нас, асабліва рыбка і зубная паста.

На вуліцы па-ранейшаму стаяла золкая цемра. Здавалася, гэтай начы не будзе канца. Спасть чамусці не хацелася, есці таксама. Арганізм прывыкаў да шоп-экстрыму. На беластоцкі рынок мы ўехалі а палове сёмай. Там, як ні дзіўна, было поўна народу. Натоўп нечага чакаў. Да нашага аўтобусіка кінулася так, як быццам мы збраліся штосьці задарма раздаваць. Кабета ў дубленцы, падбегшы, на хаду грукала ў шыбіну: маўляў, я тут, тут!

Рынак там без прэтэнзій, такі прыкладна, як у нашых раённых цэнтрах. Адчыніліся першыя павільёны. Зайшла — і сумелася: прыезджы тавар не проста бралі, яны яго хапалі, як пры СССР хапалі дэфіцит. Адчуваліся ўзбуджанасць і азарт. Прыйезджы добра ведалі, што тут таннай і што ў нас карыстаеша попытам, набывалі гаспадарчыя тавары, бытавую тэхніку, шаўковую пасцельную бялізну. Я адчувала сябе лішнім на гэтым свяце гандлю. Кітайская сушка мне падалася сімпатичнай, і далей пра спіс патрэбных рэчяў я ўжо не памятала. Адчувальна мерзлі ногі ў імпартных ботах. Здагадалася купіць трыкатаўную гетры (яны мяне, можна сказаць, і ўратавалі), вярнулася ў «бусік» і там прысунула.

Задыханыя насы жанчыны час ад часу прыцягвалі цяжкія пакункі і беглі па іншыя. Потым ўсё гэта важылі і грузілі — што ў сваё аўто, а што ў машыны перавозчыка. (Бо вывяз, як вядома, аблежаваны па колькасці і вазе.) Дык вось хто чакаў нашага прыездзу, як маны нябеснай! Так пры нашай «поўнай занятасці» зарабляюць жыхары беларускіх блізкіх да мяжы весак.

Муж з жонкай (ён ласкава зваў яе Кнопачкай) чынна прагульваліся ўздоўж павільёнаў. Уся гэта рэчавая вакханалія зусім іх не датычылася, яны былі прости турystam і ўтульна сябе адчу-

валі ва ўласным кокане на дваіх. Мы зноў перасекліся, набываючы насенне кветак, і паводзілі сябе ўжо як знаёмыя.

Чатыры гадзіны, адведзеныя на рынок, таксама здоўжыліся. Жанчыны, якія паспелі атавараўца, снедалі «сабойкамі» і размаўлялі. Адну мы чакалі поўным складам, бо ў апошні момант яна зноў панеслася «дабраць» вагу. (На мяжы выспектлілася, што мінчанка перастара-лася: перабрала на 6 кілаграмаў.) Наперадзе заставаўся шыкоўны гандлёвы цэнтр «Аушаны», хоць там я нарэште адвяла душу і тое-сёе набыла.

Даведаўшыся, што я ўпершыню на такім выездзе, жанчыны паглядзелі на мяне спачувальна. Можа, яны падумалі, што я асмелілася ступіць на іх нялёгкі і небяспечны шлях. На самай справе ў мяне праства заканчвалася віза, і каб «прабіць талон», я падалася не ў блізкую Вільню, аў дарагую сэрцу Беласточчыну.

Беластоцыну я палибула, можна сказаць, з першага погляду — з 2000 года, калі ўпершыню выехала ў Дуброву Беластоцкую. Мяццове культурніцкае ставарышэнне штогод ладзіла пленэр. З лёгкай рукі празаіка Міколы Самойліка туды запрасілі з Беларусі не толькі мастакоў, але і паэтаў. Невымоўная благадарнаць апускалася там на мяне, як вечаровы туман — на манастырскія муры Ружанастока, дзе нас размясцілі. Па польскіх мерках як бы і глуш (бліжэйшы цэнтр прыцягнення — Гародня, «бабці пешкі хадзілі»), але глуш нейкай самадастатковая, мяккая, без дзікасці і нядбалства. І так мне ўсё там клалася на душу, што я аднойчы пажартавала: «Мусіць, я жыла тут у мінульых жыццях».

На другое лета мяне запрасілі ўжо асабіста, і я прывезла з сабой цэлую группу творчых людзей з Беларусі. На трэцяе мы падаліся на адпачынак з мужам на сваёй машине. І толькі чацвёртая давізавая вандроўка стала для мяне лішнія кг. Пры гэтым астатнія, каму пашчасціла праскочыць праверку, не выказвалі радасці,

а толькі цярпіла чакалі, калі і чым гэта ўсё скончыцца. З дапамогай кіроўцы інцэдэнт неяк уладзілі, і «бусік» весела пакаціўся праз мяжу. Няўжо ўсе кіроўцы такіх рэйсаў настолькі цярпілівыя і самааданыя, як наш? Ён то разбу́дзіў даставаў і загружай шматлікія пакупкі, ехаў, куды прасілі, чакаў, колькі трэба, у крытычны момант — падставіў плячу, і ўсё без анікага бухцення і прыкметай раздражнёнасці. Не то характар ад нараджэння залаты, не то адсліфаваўся спецыфікай працы.

Сам Беласток разгледзела толькі днём, пры выездзе. Адбудаваўся, папрыгажэў, страціцэ рэкламай «гуртоўняй» і «склепаў».

На тэрыторыі Беларусі пачалося нечакае: мы рухаліся не прыма па шашы, а з заездамі ў навакольныя паселішчы: чаўночніцы збралі ў перавозчыкаў свой раней перавезены тавар. Высветлілася, што знаёмыя ў іх «шапачнае», уесь гешэфт трymаецца выключна на даверы. Адна паскардзілася, што яе перад Новым годам «кінулі» на 300 баксаў: па неасцярожнасці яна не записала нумар машыны. Усе заезды суправаджаліся званкамі з мабільнікай, узгадненнімі, нярвознасцю. Адчувалася, што гэта вельмі важны момант дзелавой паездкі. Нарэшце ўсё сабралі, утаквалі і загрузіліся «пад завязку».

...І вось я гэю ногі ў чужым пледзе і вяду свецкія размовы з лепшай паловай пары, якія аказалася маёй цэзкай. Абое яны з сем'яў ваеннаслужачых, або русакі. Бо дзе вы бачылі беларусаў, якія здольныя з'ездзіць у Вільню, каб пасядзіць там на месяц як спекулянту. Так што аднойчы ў жыцці і я пабывала ў гэтым несамавітай ролі і — скажу шчыра — страху нацярпелася. Назаўтра, з Мінска, я пазваніла на тэлефон службы даверу і расказала, як старэйши па званні і па ўзросце сікаў сярод белага дня на сцяну жылога дома. Што яны тады праверылі — не ведаю (гэтыя «праваахоўнікі» дужа выкрутлівыя, калі пападуцца), але сам інфэрнальны наезд запомніла надоўга, калі не назаўсёды.

...Перад мяжой настрой чаўночніц прыкметна перамяніўся: яны напружыліся і прыгатаваліся да памежных непрыемнасцей. Пра штосьц засядржана думалі, зредку перамаўляліся. Страс быў напісаны на іх тварах. Некаторыя частку набытага польскага тавару — на ўсялякі выпадак — усучылі не абсяжараным дылетантам. Нам не цяжка — узялі. Шырокая целам кабета раздавала суседзям шпоткі для кузаваў; везла, па яе словам, падарункі мужчынам у працоўны калектыву да дня 23 лютага.

Маладая мытніца спрэктываным вокам агледзела нас і наўся пакункі і адразу вылучыла трох перагружаных пасажырак. Клункі і скрынкі давялося пераважваць. Вінаватым гразілі санкцыі ў выглядзе штрафу за лішнія кг. Пры гэтым астатнія, каму пашчасціла праскочыць праверку, не выказвалі радасці, — вокамгненна. Мае новыя знаёмы тапталіся, не знаходзячы сваю паўпустую сумку. Нарэшце яна адшукалася ля чужой машыны, і яе радасна «із'ялі». Дадому мы паехалі на таксі разам, бо яшчэ ж і жывём у адным раёне. І толькі назаўтра Галіне №2 прыйшла ў галаву простая і запознена геніяльная думка: чаму мы ў Беластоку не ўзялі таксі і не паехалі пагледзіць горад? Навошта пагледзіць быць заложнікамі сітуацыі? Што ж. На ўсё трэба досвед. Чаго-чаго, а досведу і ўражанні мы прывезлі цэлае бярэмы — і не пашкадавалі, што адважыліся на зімовы шопінг.

► ПЕРАЖЫТАЕ

«І СПЫТАЦЬ НЯМА З КАГО...»

Ніна БУЛАУКА

...У 1931 годзе ў сваёй роднай вёсцы Купіск пайшла ў школу ў першы клас. Школа была новая, у ёй першымі вучнямі сталі мы. Пачалі вучыць па-беларуску, а літаратуру — лацінкай.

Паступіць у гімназію было складана, бо цяжка бацькам плаціць за вучобу. З нашай Любчанскай сямігодкі пяць дзяўчат паехалі вучыцца ў гаспадарчую школу за Ліду, недалёка ад Жалудка. Там нейкая пані Лясковіч адкрыла прыватную школу. Туды падалася і я разам з іншымі. Казалі, што пасля заканчэння праз трэх гады будзем працаўцаў у дзетсадзе. Увогуле ж гроши выкінулі на вецер.

Прышло 17 верасня 1939 года. Як казалі, вызвалілі нас ад панска-гага іга. Нашу вучобу прыраўнялі да шасці класаў савецкай дзясяцігодкі. Усё пачалося па-новому. Вучыліся да вайны ў Любчы ў 6 і 7 класах. Жылося нам весела, толькі адзені і абуць не было чаго...

На трэці дзень пасля пачатку вайны ў нашай мясцовасці на матацыках паявіліся немцы.... Патокам ішлі людзі. Казалі, што з аэрадрома, які будаваўся ў Лідзе. Стваралася ўражанне, што ніхто не ведаў, хто і куды прафіраеца. Усе — на ўсход: салдаты-аружэнцы, зняволеныя з турмаў, бежанцы...

Фронт пакаціўся на ўсход. Дзесьці ў лютым 1942 года арганізavalі ў Наваградку шасці-месячныя настаўніцкія курсы. Падаліся на іх амаль усе, хто хадзіў у Любчансскую школу... У Наваградку адкрылі настаўніцкую семінарью. Напачатку — на два курсы. Мне вельмі хацелася трапіць туды, але тых, хто вучыўся на шасцімесячных курсах, прымушалі працаўцаў у школе, а ў семінарью не дапускалі.

Мне дапамаглі ўладкавацца ў бухгалтэрью, да нейкага дзідулі, і я з ім вяла ўлік прадуктаў, якія здавалі ў інтэрнат наўчэнцы, што пражывалі ў ім. Днём ён пускаў мяне ў клас, і я паступова стала наўчэнкай другога курса. Гэта нездё ў другім паўгоддзі.

Я вельмі адсталі, вучылася няважна, можна сказаць, што кепска. Да таго ж пастаянным быў страх. Кругом беды: кагосці забілі немцы, кагосці павезлі ў Германію... Паявіліся партызаны. Словам, трывог і хвалявання ў дастаткова. Нас, наўчэнцаў, у Германію не бралі. Адной думкі пра яе мы вельмі баяліся. Калі бачылі немцаў калі семінары, то стараліся ўцякаць. Большасць прымалася семінары, каб не павезлі ў нямецкую няволю.

Як бы там не было, я перайшла на трэці апошні курс. Якраз у семінары арганізavalі Саюз беларускай моладзі (СБМ). Прымушалі нас запаўніць анкеты, каб мы сталі яго членамі. Гэта было нашае няшчасце. Спачатку не надавалі гэтаму значэння, а потым стала трывожна, хаця, як нам тады здавалася, нічога злачыннага не зрабілі.

У 1944 годзе закончыла трэці курс, атрымала дыплом. Неўзабаве нас вызвалілі савецкія войскі. Зноў была дома. Праўда, летам нашу вёску спалілі. Дом наш згарэў, а хлеў ацаляў. У яго перайшлі жыцьць. Маёмастць усю знішчыў агонь.

Набліжаўся снежань 1944 года. Пайшлі чуткі, што каго-нікага арыштавалі. Узнікала недаўменне: за што?

А 18 снежня 1944 года прыйшлі ў клас, дзе я вяла ўрок, і забралі мяне...

Завярнулі дахаты, нешта шукалі, але нічога не знайшлі. Павезлі ў Любчу, дзе змясцілі ў камеры папярэдняга зняволення.

Была ўжо ноч. У камеры набілася шмат людзей. Былі ізнаёмныя. Я амаль усю ноч праплакала. Раніцай выклікалі на допыт. Следчы па прозвішчы Чапец спытаў, ці была я ў СБМ падчас вучобы ў семінары. Ащукваць я не ўмела, таму і сказала: «Так, была...».

Нас трymалі ў КПЗ да 25 снежня, а ў гэты дзень пагналі пехам у Наваградак у турму. Самі канваіры ехалі на конях вярхом.

У Наваградку ў камеры, куды кінулі мяне, было шмат дзяўчат, былых наўчэнак семінары. Усе яны былі членамі СБМ.

Мы ўсе думалі, што неўзабаве адпусцяць дахаты. На допыты выклікалі юначы, напэўна, разы два.

З Наваградка прывезлі ў Наваельню. Падагнагаті саставі вагон-циялятніка і патрузілі нас туды: цесната, адзін на адным, холадна і голадна. Я сядзела на верхніх нарах і ў маленькую шчылінку-акенца ўбачыла, што ідзе мой бацька да вагонаў з мяшком за плячыма. Аказалася, ён нёс сухары ў турму ў Наваградак, але там мяне ўжо не было, і ён пехам падаўся ў Наваельню. Пакуль фарміраваўся эшалон да адпраўкі, бацька дагнаў мяне. Канвой адкрыў дзвёры, і я ўбачыла яго. Ён перадаў сухары і сала, а сам у вялікі горы пайшоў дахаты.

У якіх жахлівых умовах нас здали, немагчыма перадаць словам. Неймаверная цесната. Калі клаціся спаць, то адна адной лажылі ногі на грудзі. Параша тут жа. Усё ў вагоне абмерзла і абледзянила. Мы самі ў дрыжыках.

Мінавалі Котлас. Стаяла снежная зіма. Вось і станцыя Свецікі (іл. Цвецікі?). Там наш вагон затрималі. Нас, прыкладна чалавек 100, пагналі ў лесанарыхтоўчую калонію № 21. Змясцілі ў асобныя баракі.

Пасля агляду камісіі мне далі першую группу па здароўі. Гэта

азначала, што мне належыць цяжкая фізічная праца. Паслалі на пагрузку лесу.

Пад канвоем мы гуськом ішлі ў лес. На сабе неслі вяроўкі для пагрузкі бярвёнаў, сякеры, пілу. Ішлі туды, дзе былі пададзены вагоны-паражняк у тупік. Заданне — на чатырох пагрузіць вагон.

Аднойчы галава закружылася, і я ўпала ўніз з шостага рада. Ударылася галавой аб рэйкі. Ледзь жывую на падвадзе прывезі ў зону ў санчасць. Лёсам было наканавана выжыць...

Кармілі вельмі кепска. К вясне мы паходзелі, чапляліся за галінкі і падалі. Я была вагой 42 кг, а група мая здароўі стала трэцяя.

Неўзабаве пасля Вялікадня дайшла да нас вестка, што зкончылася вайна. Было шмат радасці. Мы думалі, што адпусцяць дахаты. Але па-ранейшаму ні следства, ні суда.

У гэта лета мяне перавялі ў новае месца — Урдому. Там будавалі воданапорную вежу. Я і Аня Плешша (яна з-пад Стоўбцаў) пілавалі дровы ўручную для экіпіроўкі паравоза. Працаўвалі ў зоне ачаплення. Было цёпла і вальней. Тут мяне выклікалі на допыт. Іх, следчых, было пяць чалавек. Усё пыталі пра БСМ. Я вельмі плакала і мітусілася. Адзін сказаў: «Масква слязам не верыць». Я заўважыла, што мая асабістая справа амаль пустая: падышты толькі адзін ліст. Мне ставілі ў авінавачванне, што я была дружынай у Карэлічах. Але гэта — поўная хлусня. У Карэлічах я не была ніколі па сённяшні дзень. Хто гэта прыдумаў, я зразумела, калі мяне спыталі, ці ведаю адну асобу. Я адказала, што ведаю. Гэта была саброўка па вучобе ў гімназіі ў Наваградку з суседнім вёскам. Потым яна ўступіла ў партыю і добра ўладкавала сваё жыцьцё: працаўала ў школе.

Пасля гэтага зноў пасяяліся дні без надзея... Летам 1946 года ў барак прыйшоў нарадчык і ад'явіў, што мене прывезлі тэрмін. Мне стала кепска, я страціла прытомнасць. Гэта ўжо другі раз. Аказалася ў бальніцы. Мяне лячылі, угаворвалі, а я ўспомні, што асуджаная, і мене зноў дрэнна... Урэшце прынеслі маленькую паперку, што я асобай нарадай у Москве асуджана па 58 арт. 4 тэрмінам на чатыры гады. Паабяцалі, што пашлюць на датэрміновае вызваленне і дадуць пропуск на свободны выхад з зоны. Я ж усё пісала просьбы і скары Калініну, нават самому Сталіну. Нічога ў адказ не атрымала.

Наступіў верасень 1948 года. Прыйшоў у брыгаду, дзе я замярала драўніну ў лесарубаў, канвой і павёў мяне ў зону. Адтуль накіравалі на станцыю Мікунь у цэнтральную калонію, дзе змясцілі на перасыльны пункт. Сказаў, што тыя, каго вызвалілі па арт. 58, падлягаюць вызваленію ў ссылку.

З Поўначы нас везлі да Кірава. Тут сядзелі ў камеры. Умовы жахлівыя. Заядалі клапы; мучылі голад і невядомасць...

Яраслаўль праехалі юначы.

Потым — Свярдлоўск. Тут кінулі ў турму. Вельмі моцна балелі ногі і паясніца. Не знаходзіла сабе месца. У камеры цесна, верхнія і ніжнія нары забіты людзьмі. Прывялі да нас зладзеек і блатных. Яны давай шукаць што ў каго ёсьць з харчоў. У літовак, якія, напэўна, ехалі з дому, забіrali мяшкі з сухарамі і салам. У нас, хто ехаў з лагера, нічога не было...

У снежні прыехалі ў Петрапаўлаўск Паўночна-Казахстанскай вобласці. У абласным аддзяленні МДБ нас палічылі па картачках, далі па 5 руб., адвязлі ў нейкое памяшканне. Я з Мікуні ехала з жанчынай Аней з-пад Маладзечна (мястечка Лебедзева). Вельмі прыгожа співала. Абвінавачвалася таксама за членства ў СБМ. Вось мы ў дарозе ўвесь час пільнаваліся адна адной і разам прыбылі ў ссылку ў Казахстан.

На другі дзень нас на грузавой машыне з Петрапаўлаўска прывезлі вечарам у сяло Багалюбава. Перапісалі і сказаў, што кожныя дзесяць дзён мы павінны прыходзіць адзначацца ў аддзяленні МДБ, бо з'яўляемся ссылными.

У першы дзень нам далі аванс. Здаецца, па 75 рублёў. Давід Сважэнскі (наш знаёмы начны вартайник канторы) прывёз хлеб. Сталі шукаць кватэру. Давід днём быў за конюха, і ён меў у распрадажэнні валоў. Ён адвез мяне з Аней у адно месца, а там пляцень замест сяней, падпол адкрыты, вокны адразу над зямлём павыбіваныя — словам, зямлянка. У ёй жыць немагчыма.

— Адвяzu вас, дзяўчата, — кажа Давід, — да сваёй гаспадыні. У ногі падайце, прасіце любы куточак у хаце, і сэрца яе разжалішца.

Так і атрымалася. Бурчала і адмаяляла нам цёця Саша Звягіна. Але прыняла ў свою маленкую хачінку. Сама на печку, а мяне з Аней на ложак. Давід унаучыў дзяжуры, і я падалі адрозні. Маляваў адрозні на куфэрку прыгуліўся...

Аня пачала прыносіць работу на вечар на кватэру. Ёй закройшыца давала больш выгадную, каб зарабіць грошай. Купілі бульбы, малака марожанага. Стала лепей з ядой.

Сталі хадзіць у клуб на танцы з мясцовай моладзю. Народу тут было рознага. У асноўным ссылныя. Мясцовыя хлопцы і маладыя мужчыны загінулі на фронце. Старыя толькі горка аплаквалі сваіх дзяцей. Помні сям'ю Смолянінавых, якія атрымалі чатыры сыны.

Летам мяне зноў выклікалі ў аддзяленні МДБ. Прывезлі да падставе спіса на зняшчэнне асабовых спраў ссылных. Маю справу зняшчылі ў 1970 годзе.

робіш у канторы, маеш контакты са ссылнымі і будзе паведамляць пра іх. Зноў палохалі і ляялі, трымалі позна па вечарах — усё угаворвалі. Ужо думала што-небудзь з сабой зрабіць...

Такія допыты-угліворы цягнуліся даўга. А я ўсё плакала. Гаварыць мне не было чаго.

У сакавіку 1953 года памёр Сталін. На плошчы ў Багалюбава быў мітынг. Па радыё выступалі Малянкоў і Беряя. Усе плакала. Плакала і я. Не прытваралася, а душой шкадавала яго.

Час бег. Ужо справа ішла к вясне 1954 года. Раптам выклікалі ў аддзяленне МДБ і ад'явіў, што нас вызваліць ад ссылкі. У гэты дзень далі вольную 27 чалавекам. А неўзабаве на цаліну сталі прывозіць моладзь.

Я ўжо прывыкла да мясцовасці і людзей і магла б жыць у Казахстане. Дамоў ужо не надта і хацелася. Я думала: а дзе я ў Беларусі дзенуся? У мяне ж ніякіх дакументаў. Куды ўладкуюся на работу? Ясна было, што мяне нікуды не возьме...

Але настаяў муж ехань ў Беларусь. І мы ў чэрвені 1954 года прывезлі ў аддзяленне МДБ. Толькі працоўная кніжка з Багалюбава і харктарыстыка. Праўда, вельмі добрая. Але нічога не выйшла. Маляў, была ссыльная, і сакратар партарганізацыі запратэставаў. Пра школу не было чаго і марыць. Так засталася дома...

...У паслядніх 90-х паслядаў заяву, каб мне далі даведку аб рэабілітацыі. Патрэбна была для ўдакладнення стажу для пенсіі. Выслалі, што заключэннем пракуратуры Гродзенскай вобласці пастанова Асобай Нарады прыміністры ўнутраных спраў СССР ад 27 сакавіка 1946 года, па якой я асуджана па арт. 58.4 КК РСФСР да чатырох гадоў вышраўленча-працоўных лагераў, адменена і справа ў адносінах мяне вытворчасцю спынена за ад

АГЛЯД

«ХАЙ РАДАСЦЬ НАРОДЗІЦЦА ТАМ, ДЗЕ НЯМА ДЛЯ ЯЕ ПРЫЧЫНЫ»

Легал

**Для назову абраў вершаваную
цытату з Чэслава Мілаша.
Аднак агляд пачну з прозы,
бо менавіта яна вызначае
мастакую вартасць
літаратуры чарговага, 51
нумара часопіса «Дзеяслой».**

Калі гаварыць, зыходзячы з нашай ментальнасці, то можна сказаць, што проза агулам дабротная, зуйважкішы пры гэтых, што кожны прадстаўлены твор сам па сабе выразны і адметны. Ёсць паслядоўная традыцыйная лінія (В. Карамазаў), спавядальна-дзённікавая (С. Адамовіч) і фармальна-экспериментальная (У. Бубен). Чытаючы гэтыя творы цікава было разважаць над тым, як прэпaryруеца харктар і ментальнасць беларусаў: знутры (рускім мастаком у Беларусі), зонку (беларусам-выгнанікам у Нарвегіі) і ў паралельным свеце (пацуком Шуршэвічам, які шукае сваёго сярод сваіх)...

Новы раман **Віктора Карамазава** называецца «Мастак і парабкі». Тыя, хто ведае творчасць гэтага пісьменніка, адразу пазнаюць яго ўлюблённую тэматыку. Шмат блізкіх да біографічных твораў напісаны В. Карамазавым пра мастакоў, якія звязалі сваё жыццё з Беларуссю. Не выключэнне і гэта аб'ёмная проза. Аказваецца, вядомы расійскі мастак Мікалай Неўраў (аўтар карціны «Гандаль») жыў, тварыў і скончыў жыццё самагубствам у беларускай вёсцы Лыскаўшчына, што непадалёк ад Друцка. Маліваў ён пераважна прыгонных сялян, іх партрэты і побыт. Вось што піша ў прадмове да рамана сам аўтар: «Мне хадзелася ўбачыць мастака такім, якім ён быў у нашай вёсцы — псіхолагам, рэалістам-народнікам, чалавекам высокай культуры, вялікай душы і музжнай шчырасці, творча актыўным і гдым прадад любій сілай і ўладай — убачыць мастака ў асяроддзі тагачаснай беларускай прыгнечанасці і пакоры, выявіць яго ракцыю на небяспеку, якую нясе ў сабе памяркоўнае суіснаванне агіднага дэспатызму і вольнага творчага духу».

Мяркуючы па першай прачытанай частцы рамана, гэта ў пісьменніка ў асноўным атрымалася. Густая «пташнікаўская проза», засяроджанасць на дэталі і пэўнай думцы, ды няспешны-расцягнуты сюжэтны ход ствараюць своеасаблівую манатонную аўру пазнавальнай карамазаўскай творчай методы. Выратоўваюць чытача ад расслабленасці і одуму вельмі натуральна выпісаныя дыялогі, якія надаюць твору жыццёвай дынамікі і прасторавай рухавасці. Варта чакаць працягнуць публікацыі рамана.

У гэтых жа нумары завяршаецца друкаванне першай кнігі рамана **Славаміра Адамовіча** «Цана Еўропы, альбо Гісторыя

Вільмана». Трэба сказаць, што гэта частка больш чытальная, чым папярэдняя, да якой я паставіўся досыць крытычна, у ёй шмат трапных адкрыццяў і мастакіх прайўленняў таленту аўтара. Непрыхаваны нацыяналістычны погляд і антыглабалістская філасофія героя рамана, які напісаны ад першага імя, а напреканцы, які выяўляеца, ад імя нейкага Вільмана, хоць аўтар усё ж не атрымлівае ад чытача поўнага алібі наконт уласнага «геройства». Выходзіць, што гэты постсавецкі беларускі ўцякач (герой рамана), які, атрымаўши прытул у Нарвегіі, паводзіць там сябе даволі прыкра і агідна: крадзе, рыеца па сметніках і звалках, наўмысна набіваеца на арышты і непадпараткованне тамтэйшым законам, аднак жа, пры гэтых яшчэ й крытычна ставіцца да саміх, «прыгрэўшых» яго ў горкую часіну, абарыгенаў, — тым самым як бы даводзячы паспаліту чытачу, што менавіта такай і была задумка аўтара: не баючыся прынізіць уласны твар, паказаць віткі нацягнутай спіралі чалавечых узаемаадносін у канкрэтным грамадстве і грамадзянскіх супольнасцяў у сучасным свеце. Шмат што з задумы атрымалася (ды і раман дарэшты яшчэ не скончаны), але ёсць і непаразуменні з аўтарам, якія зрешты нівеліруюць арыгінальнасць і прыцягальную щырасць большай часткі напісанага ім тэкста. Працытуры трывадлівія і адметныя месцы.

«Нарвежскі пыл на падваконні — іншы, не наш. У сухія дні яго многа вісіць у гарадскім паветры, асядае на століках летніх кафэ. Такога бліскучага пылу ў нас няма. Наш пыл — цяжкі і тлусты, бадай, як лёс самой нацы. Ён паўстае з нашага падзолу, з наших тарфянікаў, бульбяных палёў і грунтаваных дарог — грунтоўны салідны пыл над Краем, які знаходзіца ў становішчы перманентнай барацьбы.»

«Я не ўсміхаюся ім у адказ. Ну хіба што ў той шчаслівы момант, калі буду ўваходзіць з самаробнай бомбай у вагон перапоўненай пасажырамі электрычкі, якая ходзіць паміж аэропортам Гардэмюэн і сталіцай Каралеўства.»

«Дарогі свабоды... Ёсць два генеральныя напрамкі, паводле якіх мы пракладаем гэтыя шляхі перамяшчэння. Адзін з іх — шлях да матэрыяльнай, фінансавай незалежнасці. Шлях, на якім здабываецца капітал, Прафесар. Другі — гэта пошуки Ідэі, духоўнага апрыышча; гэта шлях, пракладаючы які, шукаючы Грааль вызвалення, шукаючы Чысты Дух, які несувымерна мацнейшы за дух наожы. Зразумець да якой ты дарогі падрыхтаваны, бывае складана, а то і немагчыма. І тады чалавек увогуле збіваеца з усіх дарог, арыентацыю губляе, слухае толькі элементарныя фізіялагічныя поклічы.»

Гэта, на маё меркаванне, і ёсць «тры кіты», на якіх палягае ідэйная і мастакская сутнасць рамана. Пабачым, прымагчымай далейшай публікацыі, чым усё гэта скончыцца. У tym ліку і для аўтара, і можа, найперш для яго.

А вось урываць з казкі для дарослых «Некрапацу» **Уладзіслава Бубена** парадаваў «па поўнай», як кажуць маладэшны. Чыталася з захапленнем, угадваліся паралелі з сучасным беларускім жыццём. Бадай, менавіта гэты твор я і назваў бы лепшай прозай гэтага года, выдрукаванай у «Дзеяслове»... калі б не навязлівія асацыяцыі з «Фермай» Джорджа Оруэла. Аднак і сусветная класіка пераадольная, калі да яе ставіцца не як да чыстага пераймання, а як да мастакага падаўжэння і ўласнай рэканструкцыі. Дзякаваць Богу, у Бубена, як мне падаеца, менавіта так і атрымалася. Таму сярвіць прага працягнуць...

Яшчэ з прозы выдрукаваны аповед навапалачаніка **Вінцэса Мудровіча** «Нячысцікі». Чытэльная реч, але не новая, як для чытача, так і для самога аўтара, напісаная ў стылі рэтра (мяккі гумарны сарказм з часоў «загіваючага сацыялізму»). Шукшынска-дударускія mestachkovыя «чудзікі»-дзівакі ў сваім фельетонным амплуа.

Цікае назіранне за жыццём сучаснага маладога чалавека-спажыўца вядзенца ў кароткім дэбютным аповедзе **Уладзіміра Садоўскага** «3.15». Але па вялікім раҳунку, гэта ёсць ж не апавяданне, а хутчэй нататка, аброзак-развага, сутнасць якой можна было б укладці ў два-тры сказы (бессюжэтнае жыццё, відаць, мажлівы намёк на «бяздумны электарат»). Аднак, калі малады аўтар і надалей практыкаўца-мецца ў пошуках складанага ў простым, абапіраючыся пры гэтым на ўласны жыццёвы вопыт, — будзе плён.

З паэзіі — прасцей, калі гэта прастата ад таленту. Вось і **Уладзімір Арлоў** апошнім часам усё часцей выступае з вершамі, але гэта не ад прастаты быцця, а ад складанасці ўласнага жыцця, духоўных і душэўных пературбаций. І вершы, якія дзіўна для яго ўзорству, — пра хаканне. Праўда, нізка названая «На поўнач ад хакання». Намёк на пахаладанне ці што... Бо самі вершы дастаткова імпульсіўныя, арыгінальныя ў сваім зародку і пасыле, хоць і сюжэтныя, аднак, дастаткова лірычныя, каб быць прылучанымі да паэзіі. Іх ратуе мяккая аўтарская іронія ды мастакская правакацыянасць, што прыцягвае ўвагу чытача, робіць яго прыхільнікам творчасці паэта. А гэта нешта ды значыць. Праўда, часам, напружвае выкарыстанне слэнга і нецэнзуршчыны, якая ў сучасных «раскручаных» аўтараў паступова перарадае ў фізічную, а то і душэўную хваробу.

Дарэчы, верш «Сэкс прыдумалі зулусы», на мой погляд, не больш як іранічны рэчытатыў-рэфрен, разлічаны на прыцягальнасць

маладой чытацкай публікі да вульгарнай, заяўленай у загалоўку, темы. Уласна я прапанаваў бы чытачам звярнуць увагу на верш «Дзяўчына з касой», які сваёй мастакской цнатлівасцю і метафоричнай глыбінёй пераважае шмат што з паэтычных публікаций гэтага нумара. І гэта паказыч адмысловага таленту У. Арлова.

Вершы **Васіля Зуёнка** — простиры і зямныя, як неба і трава. Нібыта кінуты праніліві позрк чалавека за бязмежны далаляд, які глыбінна знідаваны з зямлёй, нераўнучы, як громаадвод. На гэтых «выскураных» творах паэта ляжыць пячатка канкрэтнага чалавечага жыцця і вечнага зямнога быцця ў самаадносніці і ўзаемапранікненні. Аўтару гэтую думку ўдалося выказаць больш афарыстычна: «І без крыжа пустое неба...».

Вершы **Валіярыны Куставай** уразлі високай энергетыкай і хаатычнай аляпаватасцю (частка лішняга пару, як казалі раней, ідзе ў свісток). Часам, чытаючы яе вершы, складваеца ўражанне, што яны «нараджаюцца» паэткай залішне паспешліве (з пэўнай прыхаматы), і выходитць на свет неданошанымі да тэрміну свайго натуральнага з'яўлення. Але ёсць і адметныя творы, скажам, верш «Званок шчасця», які рэабілітуе талент Куставай. Вось яго заключная сстрафа:

Перадайце, калі ласка, шчасцю,

што гэта яго апошні шанец:

альбо цяпер,

альбо я знайду штосьці іншае —

і хай потым не прыходзіць

сярод ночы,

не просьці упусціць

патлумачыца.

Не адчыню.

Гэй, хто ўбачыць,

передайце шчасцю:

няхай тэрмінова патэлефане!

Гэта яго апошні шанец!

Думаю, менавіта з падобнымі ўдачамі ў В. Куставай ёсць надзея і на ўласнае паэтычнае шчасце.

Яшчэ ў нумары публікуючыся **Ларысы Раманавай** (своесаблівая лірыка ўяўнага свету, які не згарманізаваны мастакімі сродкамі сучаснай камунікацыі: «зберагае павук успаміны пра сны ды сны успамінаў»). А таксама — дзіўны ва ўсіх сэнсах (зместу і формы) «лірычны ружанец» **Міколы Касцюкевіча**, з духоўным зместам якога аўтару трэба было жыць і выжываць, іначай не напісалася б тое, што напісалася...

Па-свойму цікавы вершаваны дэбют **Уладзіміра Плавінскага**.

Сучасны па форме і стылю паэт, з трохі паказной інтэлектуальнасцю.

Адзін верш даволі адметны

Хачу дадому.
Назбіраю дзъмухайцоў
сівых. Палячу.

Яшчэ адзін дэбютант **Аляксей Абрамчук** пакуль піша вершы для сябе, але, на ўсякі выпадак, паказаўшы чытачу сваім пакуль няпэўнымі абрывамі твару. Трэба маладому аўтару, як любіць казаць М. Вайцяшонак, трудзіць душу.

Нельга абысці ўвагай і вельмі годную публікацию да 100-гадовага юбілею нобелеўскага лаўрэата і блізкага нам па духу польскага паэта **Чэслава Мілаша**.

Мяркую, з цікавасцю будуць прачытаныя вершы, якія не ўваходзілі ў кнігі, са спадчыны паэта і празаіка **Міколы Купрэева** (прадмова Л. Галубовіча). Не пакінуць чытачу абыякавымі і сабраныя **Сяргеем Шапранам** матэрыйяламі пра кінадраматургічны лёс Васіля Быкава, прынамсі яго праца над сцэнарем фільма «Трэцяя ракета». Своеасаблівае эсэ **Алесі Тварановіча**: «Блышыны рынак» у Берліне, дзе развагі-асацыяцыі аўтара, звязаныя з прамінулай вайной, тонка пераплецены з сучаснай яўі — збытом шыропатрэбу вялікім мноствам людзей розных нацыянальнасцяў і поглядаў, якія ў выпадку новай вайны, магчыма, зноў будаць забіваць адно аднаго...

У рубрыцы «Словы» **Сяргей Масквін** у сваім арыгінальным стылі гутарыць з паэтам Сержам Мінскевічам. Пісьменнік **Анатоль Бутэвіч** дзеліцца «юбілейнымі рэфлексіямі» з нагоды 75-годдзя з дня нараджэння незабытага Барыса Сачанкі. Тут жа змешчаны даволі «эксклузіўныя» успаміны яго дачкі, пісьменніцы **Галіны Багданавай** пра жыццё бацькі і ўсёй творчай сям'і Сачанкай. Друкуюч

НАТАТКІ

ХАДЖЭННІ ПА «БОЖАЙ ЗЯМЛІ»

Валерый СТРАЛКО

Кастрычнік 2010-га. Востраў Готланд (Швецыя). Галоўны горад вострава — Візбю. Тут — Балтыйскі Цэнтр пісьменнікаў і перакладчыкаў. Гаспадыня (дырэктрыса) Цэнтра — Лена Пастэрнак з бліжэйшым памочнікам Патрыкам і некалькімі супрацоўніцамі дзеянічаюць клапатліва, амаль непрыкметна, а лепшых умоў для творчасці дый адпачынку ў Цэнтры нам, часовым пастаяльцам з розных краінаў, цяжка і жадаць.

З вакна адкрываеца фантастычна прыгожая панарама старажытнага горада. А далей — «сіняе мора, белы паход»... Пачаў ненадоўга выскокваць на вуліцу, адыходзячы ўсё далей, захоплены, але чамусь крыху на сцярожана, узіраць ў незнаёмае, фатаграфаваць. Ды нешта скоўвала, замінала. Вяртаўся. Зноў шыбаваў уніз, да мора, не даходзячы аднак да яго, пакідаючы гэта на пазней. Усё больш падабалася бачанае, бо з дзяйсніцтва цягнула туды, дзе сівая скалы, лес, мора, старажытнасці. Сюды б сваіх, сюды б усіх, хто душу грэе, каб разам... Вось адкуль ніёмкасць. Бы пранізала. І тады я ўхапіўся перапісваць тэлефонную запісную кніжку. Гады з тры насіў старую, што ўшчэнт рассыпалася, і новую, якая пачала таксама старэць. Старонкі дзве раней неяк агораў. А далей — хоць забі... Цяперака — аж засвістала. Кожнага з любоюю прапісваў я тут, на гэтай мілай зямельцы. І тых, каго ў кніжцы не было... Палягчэла... Павітаца з морам пайшоў я ўжо не саматою...

Старчая сэнтыментальнасць?

Яшчэ ў Менску, ды й тут спрабаваў хоць трохі разабрацца, што ж гэта за край, куды ласкава і нечакана закінуў мяне лёс.

Дык вось... Востраў Готланд (Gotland) азначае «Зямля готаў», бо менавіта готы, як сведчыць гісторыя, адны з першых асвоілі і ажылі гэты немалы, у тры тысячы квадратных кіламетраў, кавалак сушы. Але тым, хто пабываў, больш да душы была б назва вострава з дўвумя «т» (Gottland), што з нямецкай — «Божая зямля», бо столькі там прыгожых мясцін, столькі цікавага, прыемнага, людскага! Канечне, у кастрычніку і кветак меней і фарбы крыху не тыя, чымсьці летам. Сапраўды, дзе-нідзе пачынаюць ужо праўбівашца плямы аранжавага і жоўтага адценнія. Ды зелені пакуль хапае. Ружы таксама ўпэўнена палымнеюць, цягнучыся іншым разам проста з-пад брукоўкі да вакон утульных старажытных будынчакаў. А ў невялікім батанічным садзе Візбю яны яшчэ,

Фота Аўтара

быццам, і не думаюць пра восень. То ж — і ў ніягуста раскіданых па тэрыторыі вострава, дбайна дагледжаных сядзібах.

Праз пару дзён па прыездзе гадзіне а дзясяткай раніцы падходжу да дзяярэй нашага суседніга корпуса, як з крыкамі «Panie! Panie!» падпятае да мянепольская пісьменніца Ева. Уся дрыжыць, нямёма ўсміхаецца. Выйшла а сёмай рабіць зарадку, а клоч забылася. На радасцях вызвалася мне, збавіцло ад холаду, і літоўскай перакладчыцы Юратэ пакаць цікавыя мясціны вострава. У Евы тут уласнае аўто. Назаўтра па шашы №140 мы пракаціліся добрую сотню кіламетраў да самай паўднёвой кропкі Готланда, час ад часу рыскаючы ўбакі, каб аглянуць ту ў ці іншую славутасць. Цікава было бачыць дагледжаныя дарогі, ляскі і пералескі, палі, невялічкія мястэчкі, хутаркі, сервисныя комплексы, кампінгі... Усё гэткае стацыянарнае, дасканалае, завершанае, будзіліцовак не відно. Сімпатычнае ўражанне пакінула царква (kyrka, чытаецца па-шведску — чурка) звонку і знутры, з яе акуратнымі цвінтарамі навокал; хвалюючы было ў іншым мясцінамістца старажытнае (500 год да н. э.) пахаванне ў выглядзе 20-мятровага ў даўжыні і метры 3-4 шырынёю контура ладдзі, выкладзенага з валуноў. Цікава, што гэта пахаванне аднаго чалавека,

а не, скажам, каманды нейкага загінулага карабля. Каля аднаго з кафэ, дзе перакусвалі, сустрэў скульптуру каменячоса, фотаздымак якой бачыў гадоў 40 назад у часопісе «Амерыка». Уразіў масіў гіганцкіх ветравых энергетычных установак, якія дзелавіта вымахалі сваімі лопасцімі-крыламі. Вярталіся дзеля разнастайнасці амаль паралельна да 140-й шашою 142...

...Звыш года таму я змушаны быў уязцца за хадзьбу і бег. Сёлета не толькі трэніраваўся, а й удзельнічаў у сур'ёзных рэспубліканскіх і міжнародных спаборніцтвах на працяглыя, у тым ліку і марафонскія адлегласці, займаў нават прызы вымашы месцы ў сваёй узроставай групе (каму за 70). З такім «напрацоўкамі», вядома ж, цяжка было ўтрымліваць, каб па прыездзе на мясцо не пусціцца ў паходы па Візбю і ў радыёльных ад яго напрамках. Канешне, падахвочвала на падарожкі і звычайнай цікаўнасці. Пратупаў на працягу 28 дзён сумарна звыш 300 км, адыходзячы на 10, 20, а то і больш кіламетраў ад горада. Умёна — абышоў Готлад пад перыметру. У вандроўках сустракаў процыму незнамага, нязвычайнага, незвычайнага.

Хадзіў я на Готландзе не толькі па глухіх, рамантычных сцежках,

незразумелым: у нашых, няхай не самых новых, даведніках яна раўнінецца 2960 кв. км, а ў новых шведскіх крыніцах — 2994 і 3140 кв. км. У чым справа? Не магла ж плошча павялічыцца сама па сабе, гэта, мусіць, звычайнай памылкай. Можа, і не выпадковая: савецкія вучоныя з лёгкасцю маглі занізіць паказычык (на зло буржуям!), а шведскія патрыёты-вучоныя, можа, не супраць былі хоць віртуальна павялічыць уладанні сваіх любай краіны.

Аднак выплыў і трэці, цалкам верагодны варыянт... Апошні ляднік меў над Готландам таўшчыню лёду 2 км. Ён так сплюшчыў гэты ладны кавалак сушы, што калі лёд растаў, узяўся вострав, бы спіснутая губка, выпростаўшца, падымаць галаву. Нават цяпер, калі пасля звальнення ад лядовага панцыра праішла добрая сотня вякоў, Готланд у год «падрастает» болей чым на сантиметр, павялічуючы тым самым сваю тэрыторыю. За нейкіх 50-70 гадоў вынік можа скласці метр і болей! А гэта «выліваеца» ў дзясяткі, а то і сотні квадратных кіламетраў дадатковай плошчы, калі ўлічваць звлістую, часам нізінную, берагавую лінію і тое, што Готланд распасціраеца ў даўжыню кіламетраў на 130, а наўшышкі дасягае 50 км. Магчыма, шведы скарысталі апошнія дадзеныя сваіх вучоных.

Готланд людзі засялілі каля чатырох тысячаў гадоў таму, у тым ліку, мабыць, і мясціну, дзе цяпер Візбю з 26-ю тысячамі (на Готландзе працьківае 65 тысяч жыхароў). Назва горада, на думку гісторыкаў, азначае нейкое рытуальнае месца (капішча?) язычнікаў. Мне ж хочацца выкласці сваю прымітыўную, жартоўную версію. Уявіце сабе: да берага, на якім прыляпіліся нешматлікія невялічкія, але ўтульныя хаткі паселішча, падпільваюць ладдзі з вандроўнікамі або ваярамі, славянамі ці вікінгамі, якія побывалі на славянскіх землях і назапасілі там упадабаных слоўкаў. Убачыўшы ўтульныя жытлы, над якімі ўцікала мілья дымкі, адкуль даносяцца пахі ежы, змучаныя выпрабаваннямі і часам барада-чы, якія да таго ж знудзіліся па хатнім цяплю і жаночай ласцы, пачынаюць па аднаму, а затым ужо ў хорам з нецярпеннем выгукваць: «Ізбы! У ізбы! Візбю! Візбю!» Апошні гук паступова ашведзіўся, трансфармаваўшысць ў не вельмі выразнае «ю» — Візбю.

Прынамсі, у 13-м стагодзіні паселішча ўжо мела выгляд прыметнага па тым часе партовага горада, які гандляваў са многімі портамі Балтыкі і больш далёкіх краёў, пра што сведчаць знойдзеныя ў нашых часах сінія скарбай. Тады ж, пасля канфліктаў між жыхарамі Візбю і рэштаю населенікамі Готландца, візянамі быў узведзены навакольны мур працягласцю каля 3 км з трывам дзясяткамі абарончых вежаў па перыметры. Ёсць сведчанні, што напачатку Візбю насялялі пераважна католікі. Але

паступова канфесійная праця — мяняліся, і ў стагоддзі, мусіць, 15-м на першое месца выйшли пратэстанты-лютеране, таму храмы каталікоў былі ці зруйнаваны, ці самі па сабе прыйшлі ў запусценне. І цяпер у Візбю можна ўбачыць з паўдзясятка старажытных храмаў (Святога Нікалауса, Святой Катарыны, іншыя), руіны якіх за кошт кансервациі і дагляду ўтримліваюцца ад далейшага руйнавання і з цікаўнасцю аглядваюцца турыстамі.

Сёння ў Візбю галоўная пратэстанцкая кірха-чурка — храм Святой Марыі. Варта адзначыць, што храм гэты — буйная, велічна спаруда, збудаваная на працягу 1250–1258 гадоў і рэканструяваная ў 16 стагоддзі, дамінует над мясцовасцю. Не кранаючыся ўнутранага абсталявання храму, хаця кідаецца ў очы ўрачыстая прастора памышкання і традыцыйна ўбраўныя сцены і столы, адзначыў бы тое, што падлога яго высцеленая надмагільнымі плітамі, на кожнай з якіх — адпаведныя пахаванаму нябожчыку адмысловыя надпісы. Падлога-могілкі... Хадзіць па храме психалагічна цяжкавата. Акрамя богаслужэння, храм адкрыты для туристаў, якія ахвоча наведваюць таксама і штонядзельныя арганыя канцэрты. Дзякуючы таму, што яго харктэрны слуэту можна ўбачыць практычна з любой кропкі Візбю, у першыя дні пробыўання там лёгка было знайсці, снічы па лабірінте вузкіх вулічак, найкараецшы шлях дахаты (да Цэнтра).

Гісторыкі сведчаць, што ў канцы 14-га стагоддзя на працягу некалькіх гадоў улада ў Візбю і на ўсім Готландзе належала піратам, так званым «віталійскім братам», якія зрабілі востраў пірацкай базай усеяя балтыйскай марской прасторы. Можа, з того часу ў горадзе зарадзілася манера ці звычка (якая перарасла ў традыцію і захоўваецца дасюль) не завешваць, нават нанач, вокны. Каб прасцей было адсачыць змову ці іншыя падазронія дзеі гараджанаў. І тое, што кожны падваконнік упрыгожаны разнастайнымі цацкамі, ракушкамі, статуэткамі, макетамі паруснікаў, свяцільнічкамі (раней — свечкамі), што магло бы адцігнуць увагу назіральнікаў, неяк працуе на гэтую версію. Прыхільнікі ішага пункту гледжання тлумачаць традыцію дэмантрацыяй адкрытысці пратэстантаў. Як бы там ні было, ды падваконнікі Візбю — гэта любоўна абладаваныя своеасаблівымі міні-музейчыкамі, што вабяць і мілуюць вока.

Зацікаўлася вокнамі з падваконнікамі латышская пісьменніца Андра Манфельдэ. Не маючы фотаапарата, папрасіла мяне зрабіць здымкі для яе будучай кніжкі. Дзякуючы гэтаму занятку, пазнаёмілася мы са шведам, суседам па нашай Nygatan (Новай вуліцы), «пагаварылі» (Андра таксама не ведае ні шведскай, ні ангельскай). Прывліўшы знаёмец наступнага дня зайшоў у Цэнтр, каб пабачыцца, ды не застаў нас — і пакінуў ліст на шведскай ды камп'ютарны пераклад на расейскую мову, які выглядаў так:

«Привет, я живу в черный дом! Дом около 250 лет. Он всегда был окрашен смолы. Дом был принадлежащих семье моей жены

Фота А. Гутара

более 70 лет, но теперь мы его владелецем. Моя жена родилась в доме. Ранее мы уже жили и работали в Стокгольме, но когда мы были пожилые, чтобы вернулись в Висбю. Был приятно встретиться с вами сегодня, даже если мы не понимаем друг друга так хорошо! Надеюсь, вы хорошо и приятного пребывания здесь в Висбю!

Приветствия. Фредерик.»

Кранутыя такай увагай, мы назаўтра прынеслі яму нейкія сцілія сувеніры. Фрэдэрік не разгубіўся, у адказ па-майстэрску склаў з кавалкаў паперы і ўручыў нам па арыгінальным арыгамі ў выглядзе сімпатычнай кашулі з гальштукам.

Што датычыць «чарнога дома»... У Візбю сцены будынкаў, галоўным чынам, з вапняка, але ёсць і драўляныя. Раней зрубы канапацілі і пакрываюць, як і чаўны, чорнаю смалю. Прастаяўшы не адну сотню гадоў, яны і цяпер быццам новыя. Будынак Фрэдэріка — з такіх.

Падчас вандровак нельга было не зварнуць увагу на пашыранасць на востраве нязвычайных, мабыць, вельмі старажытных, платоў, жардзіны якіх усталяваны між шэрагу папарных тычак і ўмацаваны без ужывання цвікоў, на адмысловых лазовых перамычках пад вуглом каля 30 градусаў да паверхні глыбы. І чалавеку, і зверу няпроста перадолець незвычайную агародку. Такая канструкцыя платоў абумоўлена кемнасцю шведаў і пашыранасцю ў лясах яドлоўцу, які моцны і досыль устойлівы супраць гніення. Лес на востраве сустракаўся мне пераважна сасновы, у якім пападаліся елкі, рэдка бярозы, яшчэ радзей асіны, ды амаль спрэс — ядловец. Дрэвы з прычыны малаглеб'я на камяністай платформе — невысокія, на ўзмор'і да таго ж — больш каржакаватыя і нахіленыя вятрамі да сушы. У населеных пунктах пашыраныя ліпі, каштаны, дубы. Уздоўж наўбярэжнай у Візбю і радзей у іншых месцах вострава сустракаюцца дрэвы, падобныя на глог.

Час ад часу калі аўтатрасы можна было ўбачыць фермерскую гаспадарчу будоўлю, а побач цудоўна дагледжанае поле ці луг-сенажаць, дзе пасвіцца невялікай атара авечак, на вушах якіх замацаваны аднолькавая прыкметнія «кліпсы». У суседскай атары «кліпсы» іншага колеру. Авечка здавені карміла і апранала мясцо-

вых жыхароў, таму яна — вельмі паважаная тут, знакавая, брэндовая жывёліна. У Візбю часта сустракаюцца любоўна зробленыя, адлітыя з бетону натуральных памераў найсімпатычнейшыя баранчыкі. Імі ўпрыгожваюць асобныя мясціны горада, іх ставяць у якасці далікатнай «цагліны», каб часова ці пастаянна закрыць праезд аўтамабілям... Так што недарэмна выява барана (раней — авечкі) — на сцягу Готланда...

Лядарог іншым разам трэпіліся дробныя статкі коней, панакрываных гунькамі ад дажджу ці холаду. Коней тримаюць тут выключна для язды верхам. Сена ж для іх захоўваюць у запаянных у пластык цюках ці рулонах, якія складваюць прама на сенажацях. Гунькамі, да слова, шведы накрываюць і сабак, якія вельмы выхаваныя, добразычлівія. Броху сабачага ні разу не чуё, не бачыў і бяздомных сабак. Дык катоў таксама. Затое аднойчы, альшоўшы на поўнач ад Візбю кілометраў 20, не надта далёка ад шашы ўгледзеў сямейства... зубраў, асобін 8-10, якія спакойна, не агароджаныя, адпачывалі на сваім лежбішчы. Паперадзе велична стаяў і жаваў траву магутны бык-важак. Быццам перанесены сюды лапік нашай Белавежы... А неяк патрапілі ўзбоч дзея такія нерухомыя авечкі, што здаліся скульптурай. Толькі падумаў: як удала зроблены! Калі адна з іх... варухнулася. А каб цябе!

Неяк шыбаваў па 140-й шашы ў раёне Тофты, натхнёны прайсці яшчэ адну марафонскую дыстанцыю. З інтэрвалам метраў 80 абагналі мяне з тузін бронетранспарцёраў, на кожным з якіх сядзеў салдат за буйнакаліберным кулямётам. Пазней на працягу 3-4-х гадзін за лесам уздоўж мора чуліся кулямётныя тра-та-таксі. Вучэнні, мабыць... Працяглы лісны масіў, колькі і ўшоў я, быў акантаваны забароннымі таблічкамі, якія папярэджвалі аб ваеннай зоне. Чуў, у ранейшыя часы Готланд быў нашпігаваны ракетамі, нацэленымі на СССР. Цяпер, мабыць, неіншы...

Так што вайскоўцаў шведскіх нечакана пашэнціла сузірач, а вось убачыць паліцыйскага... Ну хоць бы няяглагала якога. Хоць як ён выглядае. Ды ўжо хаця б даішніка... Бедныя шведы. Далібог... А то таму ў бағатыя, што... Бо кожны жыхар, без сумневу, ведае, як звязацца з паліцыйскай прыне-

творчых сувязей для пісьменнікаў і асабліва перакладчыкаў!

Некалькі вечарын-знаёмстваў улаштавала адміністрацыя Цэнтра, частуючы нас чароўнымі чырвонымі іспанскімі вінамі і экзатычнымі, няяўно смарчымі стравамі. Кожны распавядаў пра сябе і слухаў іншых. Задавалі пытанні, жартавалі, смяяліся. Было ўтрачна. Было весела і цікава. Канечне, перакладчыкі дапамагалі мне ажыццяўляць прямую і зваротную сувязь з прысутнімі, аднак... І ўсё ж вельмі прыемна было. А які імпульс матываўшы да вывучэння патрабных моў!

Сустракаліся, знаёміліся, контактовалі штодзень звычайна мы ва ўтульнай залі, якая служыла нам, кожучы па-флоцку, і камбузам, і кают-кампаніяй. Гатавалі, частавалі адзін аднаго, абліякоўвалі нешта, смяяліся. Дарэчы, камбузная частка абсталявана бездакорна: электрапліты, пасудам, халадзільнікі, кіпяцільнікі, посуд які толькі хочаш, спецыі, бакі для рознага, даруйце, смеція і г.д. Кают-кампанія састаўляючая — вялізны стол з крэсламі, свежыя газеты і часопісы. Тут час ад часу праводзіліся афіцыйныя і звычайнія абеды ці вечарыны. Тут кожны мог і асонаў ў любы час згатаваць нешта, падсілкавацца або ў сур'ёзна паесці.

Харблок суседнічаў з духоўнай часткай корпуса, дзе месцілася бібліятэка на двух паверхах з камп'утарамі, ксераксам, піянінай. Там было ціха. Там творцы тварылі...

А ўнізе, у падвале, была саўна, стаялі пральныя машыны.

Спальны корпус — праз дарогу. Але на першым паверсе можна было згатаваць каву ці гарбату, а на другім стаяў камп'утар. Вось так...

Балтыйскі Цэнтр быў створаны ў 1993 годзе па ініцыятыве групы пісьменнікаў і перакладчыкаў балтыскага рэгіёна, якая зарадзілася у іх падчас круізу вакол Еўропы ў 1991 і 92 годзе. Фінансуецца Цэнтр на 70% з дзяржаўнага бюджету і на 30% — з гарадскога. Як на нас — дурноще нейкае: кожнаму агліці дарогу, жытло, харчаванне. Ды яшчэ і на сувеніры каб засталося. Задачы табе ніхто няякія не ставіць, справаць не патрабуе. Весьліся, пісака! Гуляй! Гуляй... Прагматычны «захад» гарбату за ўласнымі ноўтбукамі і цэнтраўскімі комп'утары. Разважлівая літоўка Паўліна, зварнуўшы ўвагу на мае «злоўжыванні» вандроўкамі, спыталася, хоць як бы жартам, але і страгавата: а што гэта я [такі-сякі], маўляй, сабе думаю? Набіраюся ўражання, кажу, а «раман» потым накрэмзаю... Насамрэч, вельмі працькуюча час правёў. І не толькі ў паходах. Нават вершы пісаў, якія тут немагчыма не пісаць. А наконт дурноція... Канешне, нават для заможнай Швецыі ўтрыманне такога Цэнтра ў нешта ўлягае. Ды з другога боку, пішучая брація па вяртанні дае, безумоўна, неблагі разгалас у СМІ сваіх краін пра Готланд і Візбю, хтосьці — і пра паром, пра Стакгольм, пра матэрыковую Швецию... Гэта абавязковая пры়ягненіе ў казачны край дадатковую колькасць наведвальникаў-турыстаў. З палітычнага і культурніцкага боку ўзаемная карысць таксама вялізная і бяспрочная. А творчае братэрства?

Кастрычнік-лістапад 2010

КАЛЕЙДАСКОП

► АНОНС

«ПРАЙДЗІСВЕТ» ВЯРНУЎСЯ З АФРЫКАЙ

Выйшаў сёмы нумар інтэрнэт-часопіса перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет», прысвечаны афрыканскай літаратуры і літаратуры пра Афрыку «Finis Africae». У перакладзе на беларускую мову ў часопісе прадстаўленыя творы афрыканскіх пісьменнікаў, як сучаснікаў, так і класікаў, проза і паэзія ёўрапейскіх і амерыканскіх аўтараў, тым ці іншым чынам звязаная з «чорным кантынентам», а таксама крытычныя артыкулы і агляды, якія закранаюць проблемы і асаблівасці афрыканскага літаратурнага свету ў беларускім кантэксле.

За савецкім часам, ды і пасля здабыція Беларуссю незалежнасці літаратуры афрыканскіх краінаў былі прадстаўленыя па-беларуску больш чым сціпла. Выйшла ўсяго некалькі асобных выданняў і крыху невялікіх публікацыяў у газетах і часопісах; многія тэксты перакладаліся праз пасярэдніцтва расійскай мовы. Зусім не было перакладаў з уласна афрыканскіх моваў (адзінае выключэнне — пераклады, зробленыя Уладзімірам Палупанавым з малагасійскай). У новым нумары «ПрайдзіСвета» рэдакцыя выдання палепшыла акрэсленую ситуацыю, адкрывачы чытачам як творы новых і сучасных паэтаў і празаікаў з Нігерыі, Сенегалу, Захоўнай Афрыкі, ПАР, Анголы і інш., так і звяртаючыся да творчасці ўжо вядомых аўтараў — нобелеўскіх лаўрэатаў Ўоле Шоінкі, Жана-Мары Леклезіе, Дж. М. Кутзэе, а таксама лаўрэатаў прэстыжных афрыканскіх літаратурных прэмій. Яшчэ адна адметнасць нумара — першыя беларускія пераклады з мовы афрыкаанс.

Традыцыяна ў інтэрнэт-нумары, апрач уласна перакладаў, крытычных артыкулаў і аглядзаў змешчаныя інтэр'ю (са славацкім пісьменнікам Марэкам Вадасам, беларускім празаікам

і перакладчыкам Альгердам Бахарэвічам, а таксама перакладчыкам яго рамана «Сарока на шыбеніцы» на нямецкую Томасам Вайлерам), пераклады пераможцаў конкурса і чарговы майстэр-клас — ад перакладчыка і выдаўца Змітра Коласа, які мае досвед не толькі афрыканскіх перакладаў, але і жыцця на «чорным кантыненте».

З лепшымі «афрыканскімі» старонкамі інтэрнэт-выдання «ПрайдзіСвет» можна будзе пазнаёміцца ў наступным — чэрвеньскім — нумары «Літаратурнай Беларусі».

Прэс-служба СБП

► СТАЛІЦА

МІНСК УЛІТАРАТУРВАЕЦЦА. ПАСМЯРОТНА...

У Мінску з'явіцца вуліцы імя пісьменнікаў Яна Баршчэўскага (пісаў у XIX стагоддзі), Уладзіміра Дубоўкі (28 гадоў правёу у сталінскіх лагерах і высылцы) і народнага пісьменніка Беларусі Івана Навуменкі.

Такое раашэнне 29 красавіка прыняла Камісія па назвах і перайменаванні вуліц, праспектаў і плошчаў Мінска. Аб гэтым паведаміў «nn.by» сябра камісіі кандыдат гістарычных навук Іван Сацукеўчык.

Паводле яго слоў, гэтыя вуліцы будуць знаходзіцца ў новым мікрараёне, які працягнуецца называць Хмарынскія Пасекі і плацінавацца збудаваць паміж бытым пасёлкам Навінкі і бытой вёскай Зацень.

Акрамя таго, вуліцу Чапвёрга транспартнае кальцо, якая знаходзіцца паміж праспектам Дзяржынскага і чыгуначнай Мінск-Брест, вырашана называць у honour літоўскага мастака і кампазітара Мікалоюса Чурлёніса, цепчча якога родам з-пад Мінска — з бытой вёскі Пятроўшчына, што знаходзілася побач з гэтай вуліцай, сказаў навуковец.

У назвах мінскіх вуліцаў загуцаць і імёны з прозвішчамі беларускіх мастакоў Івана Хруцкага і Пятра Сергіевіча, а таксама музычнага дзеяча Генадзя Цітовіча.

Цягам апошніх гадоў геаграфічна ўвекавечаны ў сталіцы беларускія народныя пісьменнікі Пімен Панчанка, Кандрат Крапіва і Янка Брыль.

Па-ранейшаму «няма месца» ў Мінску (як і ва ўсёй Беларусі) праспектам ці вуліцам імя народных пісьменнікаў Васіля Быковавы івана Шамякіна...

► СВЕТ

КНІГІ, НА ЯКІЯ НАЙБОЛЬШ СКАРДЗЯЦЦА Ў ЗША

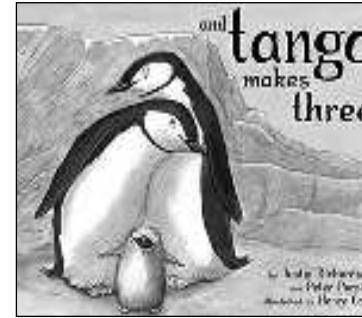
Бібліятэчная асацыяцыя ЗША апублікавала штогодовую дзясятку кніг, на якія часцей за ўсё скардзяцца чытачы: пінгвіны з нетрадыцыйнай арыентацыяй вярнулі лідэрства, класіка перакладеная антыутопія «Пра дзівосны новы свет» Хакслі, «Галодныя гульні» апярэдзілі «Змярканне».

Кніга «З Танга іх троє» Піцера Парнелла і Джасціна Рычардсана вярнула сабе лідэрства ў штогодовым спісе раманаў, на якія больш за ўсё скардзяцца чытачы (складаецца Амерыканскай бібліятэчнай асацыяцыяй (American Library Association, ALA)). Гэтая праца была выдадзеная ў 2004 годзе, а апошняя пяць гадоў нязменна прысутнічала ў «лісце няянавіцці», прычым не на апошніх ролях: трох гады займала першое месца, і толькі ў мінульым саступіла серыі «раманаў» Лорэн Міракль («ttyp», «ttfn» і «l8r, g8r»).

Раман заснаваны на рэальнай гісторыі пары імператарскіх пінгвінаў з Нью-Ёркскага заапарка, якія воляю лёсай засталіся без самкі, стварылі ўласную сям'ю і нават выхавалі малога Танга.

Калі іх прыгоды сталі вядомыя, Рой і Сайлой (так звалі пінгвінаў) сталі кумірамі гей-супольнасці і героямі дзіцячай кнігі «З Танга іх троє», якую абураныя чытачы патрабуюць выключыць са школьніх бібліятэк з-за пропаганды гомасексуалізму, непрыманыя тэмамі сярод дзяцей і па рэлігійных меркаваннях.

Акрамя таго, чытачы скардзяцца на Шэрмана Алексі (Sherman Alexie), які напісаў «Абсалютна праўдзіві дэённік індзейца па сумішчальніцтве» (The Absolutely True Diary of a Part-Time Indian).

Вокладка кнігі «З Танга іх троє» Піцера Парнелла і Джасціна Рычардсана

Напісаны ад асобы індзейца-споканіка раман пра яго жыццё ў свеце «бледнатаўарых» вінаўцаў у брыдкаслуі, расізме, непрыстойнасці ды іншых не вельмі «дзіцячых» рэчах. Цікава, што ў 2007 годзе тая кніга атрымала Нацыянальную кніжную прэмію ЗША ў катэгорыі «дзіцячая літаратура».

Сёлета спіс абнавіўся даволі сур'ёзна. Акрамя леташняга лідэра з яго зніклі такія класічныя творы, як «Забіць перасмешніка» Харпер Лі або «Над прорвай у жыцце» Дж. Сэлінджара. У гэтую кампанію патрапіла і кніга «Ціжкасці жыцця ізгоя» (The Perks of Being a Wallflower) Стыва Чборскі, нягледзячы на тое, што яна застаецца на слыху: аўтар вырашыў стаць рэжысёрам, а ў экранізацыю (фільм павінен з'явіцца ў 2012 годзе) запрасіў акторку Эмму Ўотсан, вядомую дзякуючы фільму пра Гары Потэра.

На патрыяну, дарэчы, за мінулае дзесяцігоддзе скардзіліся часцей за ўсё — у асноўным па рэлігійных прычынах.

Але без класікі спіс ALA не застаўся: сёлета ў яго ўпершыню патрапіла антыутопія Олдаса Хакслі «Пра дзівосны новы свет», кнігу пра гадоўлю людзей на чалавекафабрыках з ляінкамі і расізмам.

Трылогія «Галодныя гульні» Сьюзан Коллінз патрапіла ў спіс адразу на пятае месца дзякуючы

адкрытым сцэнам гвалту і сексу. Не падыходзіць яна, па меркаванні чытачоў, і для абраний узроставай групы: галоўным героям раманаў усяго 16 гадоў, а яны праводзяць час у забойствах сваіх аднагодкаў ды прызнаннях у кацанні. Цяпер пра кнігі Коллінз гавораць шмат: задуманая іх экранізацыя, а на галоўную ролю абрана ўзыходзячая зорка Галівуда Джэніфер Лоурэнс. Выход карціны запланаваны на 2012 год.

Сага Стэфані Майер «Змярканне», якая летасць здолела прафіцца ў першую пяцёрку «антыспіса», гэтым разам апнінулася на мяжы вылету і заняла толькі дзясятае месца. Чацвёртае ж месца дасцалося «Амфетаміну» (Crank) Эллен Хопкінс за прапаганду наркотыкаў, ляінкі і распусту: у кнізе распавядаецца пра маладую дзяўчыну, якая пад дзеяннем вынесенага ў назоў рэчыва была згвалтаваная сваім жа сібрам, зачяжарыла і затым адна гадавала дзіцё.

Але не варта думаны, што скаргі на кнігі з'яўляюцца ў ЗША агульнапрынятай з'явай. Супрацоўнікі бібліятэчнай асацыяцыі падчылі, што за 20 гадоў вядзення статыстыкі яны атрымалі калія 10 тысячаў лістоў, большасць з якіх напісалі бацькі. У 2010 годзе скаргай было ўсяго 348 — менш было толькі ў 1990-м, калі сістэма толькі арганізоўвалася.

Акрамя таго, ALA не мае права нешта забараняць. «Мы падтрымліваем права кожнага чытача выбіраць кнігі для сябе або сваёй сям'і. Тым, хто скардзіцца на якую-небудзь кнігу, нельга даваць магчымасць абмяжоўваць права іншых чытачоў на доступ да таго або іншаму твору», — заявіла дырэктар офіса інтэлектуальнай волі ALA Барбара Джонс.

Irap Karaū

Паводле <http://www.gazeta.ru>

▼ ПАЛІЦА

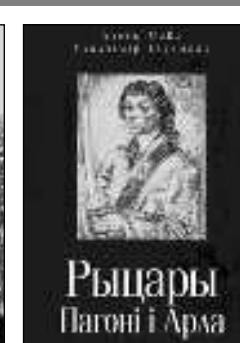
ШМАТМОЎНАЯ КНІГА СЯРГЕЯ ПАНІЗЬНІКА

Сяргей Панізьнік. На ўсе вякі...: Зборнік вершаў на беларускай мове і ў перакладах на англійскую і французскую мовы.
— Мінск: Выд. В. Хурсік, 2011. — 174 с.

«На ўсе вякі...» — так называецца новы — праілюстраваны лірычны цеплынёй, душэунай цеплынёй і светлымі фотаздымкамі — паэтычны зборнік Сяргея Панізьніка. Кнігу складаюць вершы беларускага паэта на беларускай мове, а таксама пераклады яго твораў на англійскую і французскую мовы, зробленыя Дагмар Т. Уолкэт, Аленай Таболіч і Нінай Дзябольскай.

Прадмову да кнігі напісаў Міхась Скобла.

**ВІДАРЫСЫ
НАЦЫЯНАЛЬНАЙ
ПАМЯЦІ**
**Алесь MaRa, Уладзімір
Січыкаў. Рыцары Пагоні
і Арла. — Мінск: Рыдыш-
плюс, 2011. — 68 с., іл.**

Аснову незвычайнай кнігі склалі выявы славутых дзеячаў беларускай і польскай гісторыі, якія стварылі знаны мастак Алесь MaRa (па-сунтасці, унікальная выставка «Постаці, або на Ростанях гісторыі», а таксама эсэ-прадмова «Словы пра настадуніка і сябру» ды кароткія біяграмы да герояў карцін Уладзіміра Січыкаўа па-беларуску, па-польску і ангельску. Еўфрасіння Палацкая, Міндоўг, Альгерд, Вітаўт Вялікі, Жыгімонт, Скарона, Баторый, Цяпінскі, Сапега, Радзівіл, Агінскі, Касцюшка, Міцкевіч, Манюшка, Каліноўскі ды іншыя дзеячы культурніцкага, грамадскага і нацыянал-вызваленчага руху спазіраюць скрэзь прызму гісторыі на чытачоў кнігі — найлепшага падарунка, які прэзентуе нашу Беларусь і на сваёй зямлі, і за межамі.